Acta Baltico-Slavica

Acta Baltico-Slavica, 47
Warszawa 2023

Article No. 3002
DOI: 10.11649/abs.3002
Citation: Mędelska, J., & Marszałek, M. (2023). Regionalność słownictwa nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego" (1936). *Acta Baltico-Slavica*, *47*, Article 3002. https://doi.org/10.11649/abs.3002

Jolanta Mędelska
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz
jolantamedelska@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4924-0163

Marek Marszałek
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz
marmarsz@ukw.edu.pl
https://orcid.org/0000-0002-5265-2583

Regionalność słownictwa nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego" (1936)

Uwagi wprowadzające

Na początku XX wieku, kiedy to kresy północno-wschodnie wchodziły w skład Imperium Rosyjskiego, w sferze publicznej stosowano język rosyjski (Ostrówka i in., 2020, s. 170); poza nią także bywał w użyciu, por. wypowiedź Polaka ze wsi Darwinieki: „My sami tylko po rosyjsku musieli rozmawiać w carski czas […]" (Ostrówka, 2015, s. 227). W młodym pokoleniu znajomość rosyjskiego rozprzestrzeniała się przez zrusyfikowane szkolnictwo. „W owych czasach wszyscy mężczyźni władali językiem rosyjskim, znali ten język ze szkół" (Cybulski, 2003, s. 6). Jednakże rosyjski

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.en), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2023.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

nie stanowił jedynego zagrożenia dla dotychczasowej pozycji polszczyzny – do głosu dochodziły młode nacjonalizmy, litewski i łotewski.

Jak wynika z obserwacji Józefa Weyssenhoffa, w początkach XX wieku na ulicach Wilna dominowała polskość, w mieście – „mimo trudności i zagrożeń ze strony zaborcy" – działały polskie instytucje.

> Była natomiast nieskrywana niechęć, a nawet nienawiść do wszystkiego, co polskie, zwłaszcza do języka. Zdumieniem i smutkiem napawały sytuacje, w których przywódcy nacjonalistycznie nastawionej inteligencji litewskiej demonstracyjnie używają języka zaborcy, ostentacyjnie unikając posługiwania się polszczyzną (Koniusz, 2009, s. 98).

Na Kowieńszczyźnie z kolei, w szczególności w powiecie jezioroskim, dwory były polskie, ludność wiejska wokół nich – litewska. Na jakość lokalnego języka polskiego, wynoszonego na ogół z domu rodzinnego, silny wpływ miała rusyfikacja. Język dworsko-inteligencki nie był jednolity, nie był też jedynym kodem jego użytkowników. Zastępowano go francuskim, nierzadko rosyjskim. Niewielu Polaków władało wariantem języka zbliżonym do odmiany ogólnopolskiej. Powszechniej używano potocznej polszczyzny dworskiej, ze znacznie większą domieszką właściwości regionalnych. Jeszcze inaczej mówiła młoda arystokracja, mianowicie „mieszaniną polszczyzny kresowej z językiem rosyjskim". Wśród chłopstwa litewskiego – w kontaktach zewnętrznych – słychać było „łamaną polszczyznę". Lud nie był wrogo nastawiony do polskości. Wrogość przejawiali litewscy księża, m.in. zawzięcie rugując język polski z kościołów (Koniusz, 2009, ss. 99–105).

Po odzyskaniu niepodległości Republika Litewska i Polska z powodu sporu o Wilno i Litwę Środkową przez całe niemal dwudziestolecie pozostawały w stanie wojny, stosunki dyplomatyczne udało się nawiązać dopiero w roku 1938 (Łossowski, 1991, ss. 52–53). W niepodległym państwie litewskim Polacy otrzymali status mniejszości narodowej. „W świadomości tradycyjnego «narodu politycznego» oraz w świadomości – bądź co bądź – ludności autochtonicznej określona zmiana sytuacji oznaczała degradację […]" (Buchowski, 1999, s. 91). Do połowy lat dwudziestych mniejszości narodowe cieszyły się na wielonarodowościowej Litwie pewną autonomią kulturalną, jednak po roku 1926, kiedy to w młodym państwie nasiliły się tendencje nacjonalistyczne[1], swobody te zaczęto ograniczać (Kuzborska, 2012, s. 70).

Jak wskazuje A. Zielińska: „Polszczyzna w przedwojennej Republice Litewskiej zajmowała ogromną przestrzeń geograficzną i społeczną" (Zielińska, 2002, s. 131). Rząd litewski wykorzystał stan wojny do izolowania Polaków od kontaktów z ojczyzną etniczną (Wielhorski, 1925, s. 23). Zabroniono sprowadzania z Rzeczypospolitej periodyków i literatury, w tym także podręczników szkolnych (Buchowski, 1999, s. 189; Lenkutis, 1930, s. 7), jednocześnie jednak władze zezwoliły na wydawanie na

[1] Na Litwie zrozumiałe, jak bowiem zauważył Piotr Łossowski, „Litwini musieli się wyrwać z kręgu wpływów polskich, by dojść do własnej tożsamości" (Łossowski, 1991, s. 5).

Litwie polskiej prasy. Był to krok konieczny, gdyż ludność polska w swej masie nie znała litewskiego i nie mogła korzystać z periodyków drukowanych w tym języku (Jackiewicz, 1997, s. 21). Mimo piętrzenia trudności (m.in. zamykania czy zawieszania gazet, zwłaszcza w pierwszym okresie) w Republice Litewskiej ukazywały się liczne polskie tytuły prasowe: gazety codzienne, tygodniki dla wsi, prasa katolicka, młodzieżowa, pisemka szkolne (Mędelska & Marszałek, 2005, ss. 66–71).

Od roku 1921 po 1940 utrzymywała się na rynku czytelniczym gazeta codzienna „Dzień Kowieński", przemianowana w 1935 roku na „Dzień Polski". W środowisku Polaków dziennik ten pełnił rolę opiniotwórczą i kulturotwórczą. Od roku 1927 zamieszczano w nim wiersze i opowiadania przedstawicieli miejscowej inteligencji i ziemiaństwa, kilka lat później zaczęto drukować *Dodatek historyczno-literacki* promujący polskich poetów zamieszkujących Kowieńszczyznę (Jackiewicz, 1997, ss. 24–34). W działalność kulturotwórczą dziennikarzy wspierającą zmagania z piórem miejscowych Polaków[2] znakomicie wpisał się konkurs na nowelę ogłoszony jesienią 1936 roku. Tematyki redakcja nie sprecyzowała, od uczestników oczekiwano przesłania maszynopisów o objętości do 15 stron. Część z 50 nowel, które wpłynęły na konkurs, w tym trzy nagrodzone[3] oraz trzy wyróżnione[4], opublikowano w „Dniu Polskim". Inicjatywa znakomicie spełniła swą rolę, wzbudzając entuzjazm „w najbardziej nawet zapadłych okolicach Litwy" (Lesz., 1937, s. 3). Czytelnicy chłonęli informacje o konkursie, żyli nim (Mędelska & Marszałek, 2001–2002, ss. 67–68).

W środowisku Polaków kowieńskich konkurs stał się też okazją do podjęcia dyskusji o niskim stanie kultury języka wśród ziemiaństwa i inteligencji oraz o potrzebie zaradzenia tej sytuacji. Efektem tego poruszenia było wprowadzenie kącika porad językowych, który jednak szybko zniknął z łamów „Dnia Polskiego", nie doczekawszy się spodziewanego odzewu czytelniczego. Niektórzy miejscowi Polacy wręcz sprzeciwiali się próbom usuwania „tak już im bliskich i wygodnych wyrazów" („Dzień Polski" 1937, nr 118, s. 3, cyt. za: Mędelska & Marszałek, 2002, ss. 7–10). Materiał językowy wyekscerpowany wówczas przez redaktorów i zaprezentowany w kąciku porad potwierdził utrzymywanie się w polszczyźnie kowieńskiej wielu cech północnokresowych oraz – co istotniejsze – ujawnił istnienie kilku specyficznych zjawisk, na które wcześniej nie zwracano uwagi (zob. Mędelska & Marszałek, 2002).

Polszczyzna ponad 20 konkursowych nowel opublikowanych w „Dzienniku Polskim" była już przedmiotem naszej analizy. Przedstawiliśmy i skomentowaliśmy występujące w nadesłanych pracach zjawiska fonetyczne, fleksyjne, składniowe oraz

[2] „Chodziło […] o wyłonienie uzdolnionych literacko Polaków z Litwy. Na Kowieńszczyźnie brakowało bowiem silnego środowiska literackiego" (Jackiewicz, 1997, s. 36).

[3] Zwyciężyli: ziemianin z powiatu kiejdańskiego, studentka Uniwersytetu Kowieńskiego oraz nauczyciel-polonista z Poniewieża.

[4] Autorów wyróżnionych nowel nie ujawniono. Ich nazwiska czytelnicy poznali później, prace te bowiem drukowano pod nagłówkiem: *Nowela wyróżniona na konkursie nowelowym „Dnia Polskiego"*.

słowotwórcze, w zakresie słownictwa zaś – z braku miejsca – ograniczyliśmy się do reprezentacyjnej próbki wyrazów z przedziału liter A–Ć (specyficznej frazematyki, także obecnej w nowelach, wówczas nie omówiliśmy[5]). W zinterpretowanym materiale znalazły się 4 archaizmy (np. *bakalarka* 'nauczycielka'), 5 jednostek przestarzałych (np. *admonicja* 'nagana'), 2 białorutenizmy (np. *błazen* 'dziecko'), 10 rusycyzmów (np. *ciawkanie* 'szczekanie'), 1 regionalizm frekwencyjny (*ćwieczek* 'gwoździk') oraz 2 inne osobliwości (np. *barszczanka* 'szabla […]') (Mędelska & Marszałek, 2001–2002, ss. 76–78).

2. Cel i metoda pracy

Redaktorzy „Dnia Polskiego", mając świadomość niedoskonałości szaty językowej prac nadesłanych na konkurs, przed wydrukowaniem nagrodzonych nowel poddali je korekcie językowej i stylistycznej. Mimo ich starań w opublikowanych tekstach zachowała się pewna (stosunkowo duża) liczba regionalizmów północnokresowych. Obiektem analizy w naszym artykule uczyniliśmy nieopracowane wcześniej osobliwości leksykalne z przedziału liter D–Ż.

Znaczenia poszczególnych wyrazów ustaliliśmy na podstawie kontekstów. Wskazując proweniencję oraz upowszechnienie poszczególnych jednostek, korzystaliśmy z danych zawartych w podstawowych monografiach o polszczyźnie kresów północno-wschodnich. W wypadku leksyki przedstawionej wcześniej w najobszerniejszych monografiach (Kurzowa, 1993; Mędelska, 2004[6]) odsyłaliśmy do tych prac, gdyż zawierają one dokładne metryczki wyrazowe. Uzupełnialiśmy te opisy o ewentualne poświadczenia i komentarze pochodzące z nowszych opracowań. Jednostki nieujęte we wskazanych monografiach poddaliśmy pełnej analizie.

3. Swoista warstwa polszczyzny kresów północno-wschodnich w konkursowych nowelach kowieńskich

Niżej prezentujemy posegregowany materiał językowy. Podzieliliśmy go według schematu zaproponowanego przez Halinę Karaś w odniesieniu do cech fonetycznych, fleksyjnych i słowotwórczych polszczyzny na dzisiejszym pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim (Karaś, 2017, s. 40), nieco – pod wpływem realiów językowych – ów schemat modyfikując.

[5] Omawiamy ją w artykule *Rys regionalny we frazematyce nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego" (1936)*. (Mędelska & Marszałek, 2023).

[6] Pewne ustalenia zawarte w tej pracy różnią się od proponowanych teraz rozwiązań, ponieważ dotyczyły innej sytuacji zewnętrznej, mianowicie silnej dominacji języka rosyjskiego.

Słownictwo składające się na warstwę wskazaną w śródtytule nie jest jednorodne, mieści w sobie 3 grupy leksyki. Pierwszą tworzy *słownictwo substratowo-interferencyjne* obejmujące: 1) dawne specyficzne leksemy powołane do życia pod wpływem substratu białorusko-litewskiego[7] i długotrwałego kontaktu z litewszczyzną i białoruszczyzną oraz 2) nowsze interferencje z języka litewskiego i rosyjskiego, drugą – *słownictwo archaiczno-innowacyjne*[8], trzecią – *słownictwo wspólne z polskimi gwarami rdzennymi* (Karaś, 2017, s. 40).

3.1. Słownictwo substratowo-interferencyjne

Wątpliwości i trudności w ustalaniu źródeł, chronologii oraz typów zapożyczenia, które napotyka badacz wpływów obcych w polszczyźnie północnokresowej, w tym kowieńskiej, wyczerpująco przedstawiła H. Karaś (2002, ss. 57–61). Nie straciły one aktualności.

3.1.1. Leksemy powołane niegdyś do życia pod wpływem substratu białorusko-litewskiego

3.1.1.1. Białorutenizmy

Cości[9] ‘coś’: *Chyba cości naśpiewał na ucho panu Dalewiczowi* – MonSd (1937d, s. 2); omówienie w Kurzowa (1993, ss. 254–255)[10]; częste na Wileńszczyźnie Bednarczuk (2017, s. 97), z okolic Bobrujska Grek-Pabisowa (2009, s. 208), z okolic Tykocina Nowowiejski i Kuryłowicz (2020, s. 83), z Brasławszczyzny Smułkowa (2011, s. 665), z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 164), z pogranicza lit.-łot.-biał. Karaś (2017, ss. 221–225) (bardzo częste), z Grodzieńszczyzny Rieger (2019, s. 335), z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 399), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 192); biał. *umocьцi*[11]. **Facetny** ‘wesoły, pomysłowy’: *To Walentynowicz* [...]. *Facetny. Chyba cości naśpiewał na ucho panu Dalewiczowi* – MonSd (1937d, s. 2); w SW (1900–1927, s. 709) tylko *facetować* ‘stroić się, zadawać szyku, elegantować’ *prow*.; z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 187), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 292);

[7] Odziaływanie języka litewskiego mogło być bezpośrednie lub pośrednie (przez medium białoruskie) (Karaś, 2017, s. 40).

[8] Zawiera *leksykę nieaktualną* (ze względu na peryferyjność polszczyzny północnokresowej utrzymującą się w niej dłużej niż na obszarach etnicznych) i *innowacje lokalne* powoływane do życia wskutek samodzielnego rozwoju.

[9] Ten charakterystyczny zaimek został – przez nieuwagę – pominięty w materiałach na litery A–Ć (Mędelska & Marszałek, 2001–2002), dlatego omawiamy go w tym miejscu.

[10] Zasięg zaimków nieokreślonych z partykułą *-ci* „ogranicza się do dialektu północnokresowego, a na polskim obszarze gwarowym wykazuje bardzo ścisłą geografię północno-wschodnią” (Kurzowa, 1993, s. 254).

[11] Materiał białoruski sprawdzaliśmy w TSBLM (2002). Tylko w wypadku braku zapisu w nim powołujemy się na inny słownik.

biał. *фацэтны*. **Gęszczary** ‘gęstwina’: *Idzie, jak po strunie* [...] *tymi gęszczarami, wiesz?* – SołP (1937a, s. 2); *Przede mną gęszczary, z lewej strony dróżka* [...] – SołP (1937a, s. 2); SW (1900–1927, t. 1, s. 819) *gw*., SGP (1900–1911, t. 2, s. 70) (*ust. z Litwy*); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 192), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 313); biał. *gw. гушчар*. **Musi** ‘chyba, zapewne’: [...] *jakieś zmartwienie stąd wynidzie. I mówili, że pani musi nie przyjedzie. Interesy zabałamucą* […] – MonP (1937a, s. 3); SW (1900–1927, t. 2, s. 1074) *gw*., SJPD (1958–1969, t. 4, s. 910) *daw*. (może *reg*.), dziś *gw*.; z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 270), z pogranicza lit.-łot.-biał. Karaś (2017, m.in. ss. 101, 114, 205 – częste); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 416), z dzisiejszej Grodzieńszczyzny Konczewska (2021, ss. 111, 119), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, ss. 582–583); por. w TSBLM (2002, s. 352) *мусіць* ‘напэўна, відаць’: *ты, мусіць, не снедаў яшчэ*. **Odryna** ‘stodoła’: *I dachy czerwone, urągliwe na długich dworskich odrynach* – MilNd (1937b, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, ss. 442–443); podaje Marszałek (2006, s. 233); z Łotwy Bednarczuk (2017, s. 116); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, ss. 290–291), z okolic Bobrujska Grek-Pabisowa (2009, s. 206) – *adrynia*, z Brasławszczyzny Smułkowa (2011, s. 631) – *adrynia*, z pogranicza lit.-łot.-biał. Karaś (2017, s. 141 (*adrynka*), 299); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 420), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 683); biał. *адрына*. **Współczuwać** ‘współczuć’: *Z dala przyglądał się jej i współczuwał* – NikZd (1937d, s. 3); biał. *спачуваць*.

Mamy tu 6 pożyczek, wszystkie (oprócz *współczuwać*[12]) to dobrze znane, często poświadczane zapożyczenia właściwe.

3.1.1.2. Białorutenizmy mające wsparcie w języku litewskim

Wielowiekowe współfunkcjonowanie białoruszczyzny i litewszczyzny, przenikanie się kultur i języków oraz podobieństwo językowego obrazu świata znalazło odzwierciedlenie w miejscowych kodach językowych, m.in. stymulując analogiczny rozwój semantyczny jednostek słownikowych. Współcześnie rozmaite kalki mogą mieć źródło zarówno w białoruszczyźnie, jak i w litewszczyźnie.

Jagoda ‘drobny mięsisty owoc’: *Piętrzą się i cisną* […] *jagody winogron* [...] – NitW (1937a, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 236); podaje Marszałek (2006, s. 202); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 205) (*jagody truskawek*), z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 405); biał. *ягада*[13], lit. *uoga* (LLRKŽ-2, 1988, s. 848). **Kupą** ‘(niepojedynczo) stosami[14]’: [Róże] [...] *spadają pojedynczo, a nie kupą* [...] – MonPd (1937b, s. 2); Mędelska (2004, s. 318) w in. znacz.; biał. *куна*, lit. *kaupas* (DLKŽ, 1993, s. 292). **Róg** ‘kąt, kącik’: *W rogu izby przy stole* [...] *widniało pięć męskich postaci* –

[12] Jednak *współczuwać* mogło powstać też na gruncie rodzimym.

[13] Też ros. *ягода* (w polszczyźnie etnicznej wskazane użycie także się spotyka, zwłaszcza w terminologii botaników, jednak w życiu codziennym nie w odniesieniu do takich owoców, jak winogrono czy wiśnia).

[14] Tu: *kupą = stosami*.

ZawZ (1937, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 635); podaje Marszałek (2006, s. 137); kalka biał. *вугал*, lit. *kampas* (ros. *уголь* 'ts.'[15]). **Wrona** '(o beztroskiej, nieroztropnej kobiecie) sroka': *Pan mąż całymi dniami siedzi z wędką na jeziorze, a te wrony* [córki] *też w niczym matki nie wyręczą* – RawK (1937a, s. 3); biał. *варона*[16] (*неран.* пра нерастаропнага, нехлямяжнага чалавека); lit. *varna* 'ts.' (DLKŽ, 1993, s. 913). **Wyhodować** 'wychować': [Ciotka] *Wyhodowała, wyuczyła szycia... prawda, że u gorszej szwaczki, ale trudno* – HN (1937, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 850); podaje Marszałek (2006, s. 242); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 201), z okolic Bobrujska Grek-Pabisowa (2009, s. 211), z Brasławszczyzny Smułkowa (2011, s. 659) i Rieger (2019, s. 339), z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 404), z dzisiejszej Grodzieńszczyzny Konczewska (2018, s. 361)[17] i Konczewska (2021, s. 112), z pogranicza lit.-łot-biał. Karaś (2017, s. 127) (*synek hodował się tu*); z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1291); kalka biał. *выгадаваць*, lit. *auginti* 'ts.' (DLKŽ, 1993, s. 62).

Pięć kalk semantycznych z białoruskiego ma odpowiedniki w litewszczyźnie. Szeroką dokumentacją północno-wschodnią wyróżniają się *wyhodować* i *jagoda*.

3.1.1.3. Białorutenizmy mające wsparcie w języku rosyjskim

Badacze często podkreślają, że w tekstach północnokresowych bardzo trudno odróżnić wpływy rosyjskie od oddziaływania gwar białoruskich, ponieważ dają one taki sam efekt. Z tego względu nierzadko „omawia się je razem jako interferencje wschodniosłowiańskie" (Ostrówka i in., 2020, s. 181). Jak jednak słusznie zauważył Janusz Rieger, na obszarze północno-wschodnim do zapożyczeń białoruskich z dużym prawdopodobieństwem można zaliczyć wschodniosłowiańskie nazwy roślin, zwierząt, potraw, leksykę związaną z gospodarstwem domowym, rolnictwem, glebą, tkactwem, odzieżą wiejską, a także np. przezwiska. Z kolei oddziaływaniu języka rosyjskiego można przypisać interferencje w leksyce używanej w administracji, wojsku, policji, szkole, a także np. nazwy odzieży miejskiej. Słownictwo to rozpowszechniło się w XIX stuleciu, zwłaszcza w jego drugiej połowie (Rieger, 2019, s. 349). Podzielamy stanowisko J. Riegera i korzystamy m.in. z jego wskazówki, ustalając tu język-dawcę.

Gapić się 'próżnować, obijać się': *Wacława. Nie gap się! Rzuć ziemię. Raz, dwa, trzy, policz garście* – MonSd (1937d, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 198); podaje Marszałek (2006, s. 189); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 403); kalka biał. *зявацьь*, ros. *зевать* 'ts.'. **Gęszcza** 'gęste skupienie roślin, gęstwina, gąszcz': [...] *zając* [...] *zagłębiał*

[15] Materiał rosyjski sprawdzaliśmy w BASRJ (2004–2021).

[16] W ros. *ворона* 'ts.': о рассеянном, невнимательном человеке.

[17] Jako polski archaizm.

się w gęszcza po przeciwległej stronie polany – SołP (1937a, s. 3); w SW (1900–1927, t. 1, s. 818) m.in. *gąszcza* lm. jako *gwar.* i *gąszcze* lm. jako *mało używ.* (z Sienkiewicza), w SJPD (1958–1969, t. 2, s. 1118) *reg.* (z Mickiewicza i Sienkiewicza); z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 309); biał. *гушча*, ros. *гуща*. **Gospodarka** 'ogół spraw rodzinnych i domowych, gospodarstwo': *Wszystko na mojej głowie, cała gospodarka!* – RawK (1937a, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 209); z Brasławszczyzny Smułkowa (2011, s. 659) ('przyzagrodowe gospodarstwo wiejskie, siedziba'); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 403), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1145); kalka biał. *гаспадарка*[18], ros. *хозяйство* (lit. *ūkis* 'ts.'). **Najwięcej** 'najbardziej': *Tu* [...] *ambicja bardzo męczy* [...] *innych. A najwięcej ją samą* – NikZc (1937b, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, ss. 391–392); podaje Marszałek (2006, s. 196); z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1001); biał. *найболей*, ros. *наиболее*; por. *więcej*. **Nieprzyjemność** 'nieprzyjemne zdarzenie, przykrość': *– Uspokój ich, mężu! – prosiła panna młoda – taka nieprzyjemność* – RawKdo (1937d, s. 3); w SW (1900–1927, t. 3, s. 325) i SJPD (1958–1969, t. 5, s. 177) przykł. tylko w lm.; biał. *непрыемнасць* (PBS, 2004, s. 527), ros. *неприятность*. **Podobać się** 'o potrawie: smakować': *– Daj-no jeszcze jeden naparstek. – A co, podoba ci się? – Niezły kwasek* – SołP (1937a, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 515); podaje Marszałek (2006, s. 85); biał. *падабацца* 'ts.' (PBS, 2004, s. 601), ros. kalka *нравиться*. **Prędko** 'wkrótce, niebawem': [...] *moja wnuczka też miała sześć lat, a Wacława wszak skończy prędko siedem* – MonSd (1937d, s. 3); *A ja też czuję niestety, że prędko nie będę mógł klnąć i pluć na ulicy* – ZSyD (1937, s. 3); *Ale ile to już? Prędko rok będzie* – NikZcd (1937c, s. 3); w SJPD (1958–1969, t. 6, s. 1473) przykłady z *prędzej* (m.in. *prędzej czy później*); omówienie w Mędelska (2004, s. 554); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 429), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 880); kalka biał. *хутка*, ros. *скоро* 'ts.'. **Przejść** 'minąć, upłynąć': *Przeszło południe* [...] – ZSyD (1937, s. 3); *Obiad przeszedł prawie w milczeniu* – NikZd (1937d, s. 2); *Tak przeszły dwa dni* – NikZd (1937d, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 566); kalka biał. *прайсці*, ros. *пройти* 'ts.'. **Więcej** 'w wyższym stopniu, bardziej': [...] *zapominał jej* [mowy] *coraz więcej w gronie rówieśników* – MinO (1937, s. 2); [...] *bardzo do niej przywiązany... ale, gdy będzie inna, polubi tamtą, może nawet więcej* – MilNd (1937b, s. 4); [...] *tylko ręce są trochę rozrzucone i palce więcej rozprostowane* – MonS (1937c, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 823); podaje Marszałek (2006, s. 192); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 445); kalka biał. *больш*; ros. *больше* 'ts.'; zob. *najwięcej*. **Wywodzić** 'pisać zgodnie z zasadami kaligrafii, kaligrafować ': [...] *przywieźli panu swemu porcelanowe miseczki z tuszem, którym tamtejsi uczeni wywodzą dziwne* [...] *znaki, zwane charakterami* – DMS (1937, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 866); podaje Marszałek (2006, s. 154); kalka biał. *вывадзіць*, ros. *выводить* 'ts.'. **Wwijać się** 'wplatać się': [...] *melodia* [...] *wwija się* [...] *w ciało* [...] – NitWd (1937b, s. 5); biał. *ўвіцца*; ros. *ввиться*. **Złamać** 'zepsuć, zniszczyć': [...] *ma właścicielka prawo wymówić nogę konia i złamana maszynę* – ZSyD (1937, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 911); podaje Marszałek (2006, s. 242); z pogranicza lit.-łot-biał. Karaś (2017, s. 181) (*traktor połamał*), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1386); biał. *зламаць*, ros. *сломать*.

[18] Tak w biał. gwarze pogranicza pol.-biał.-lit.: *haspadarka* (Żebrowska, 2019, s. 174).

Jest to grupa liczniejsza od poprzednich, składa się z 12 jednostek. Niemal wszystkie (oprócz *gęszcza* i *wwijać się*) są kalkami semantycznymi, prawie wszystkie też (oprócz *nieprzyjemność* i *wwijać się*) były notowane w polszczyźnie północnokresowej.

3.1.1.4. Lituanizmy

Kumieciuk 'syn chłopa posiadającego tylko chałupę i ogród warzywny': [...] *patyk* [...] *wycięty z wierzby w rowie przez najdowcipniejszego z potulnej trzódki „kumieciuków"* – MilNd (1937b, s. 2); SW (1900–1927, t. 2, s. 630) *gw.*; *kumieć* z dzisiejszej Kowieńszczyzny Zielińska (2002, s. 123), z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 243), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 482); lit. *kumetis* 'parobek'(DLKŽ, 1993, s. 341). **Pagaluk** 'kołek, polano': [...] *uwagi Agaty, usługującej przy stole: „jakby kto w piernat pagalukiem walił"* – MilN (1937a, s. 2); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 302), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 722); lit. *pagalys* 'pałka, polano', zdr. *pagaliukas* (DRLKŽ, 2011, t. 2, s. 258). **Parsiuczek** 'prosiaczek': *Chociaż gospodareczka mała, ale zawsze krowa, parsiuczek* – MonS (1937c, s. 3); omówienie w Kurzowa (1993, s. 402); z Brasławszczyzny Smułkowa (2011, s. 792), z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, ss. 304–305), z pogranicza lit.-łot.-biał. Karaś (2017, s. 227); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 422)[19], z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 735); lit. *paršiukas*[20] (DLKŽ, 1993, s. 504). **Żywioła** 'zwierzęta domowe': *Zachód jest koło żywioły* – MonS (1937c, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, ss. 927–928); z Brasławszczyzny Rieger (2019, s. 391), z Grodzieńszczyzny Rieger (2019, s. 335), z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 454), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1422), z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, ss. 454–455), z pogranicza lit.-łot.-biał. Karaś (2017, s. 185); lit. *gyvulys* (DLKŽ, 1993, s. 178).

W nowelach napotkaliśmy 4 lituanizmy, wszystkie stare, charakterystyczne, powszechnie na tych terenach znane, zadomowione w polszczyźnie kresowej i – jak zdaje się wskazywać postać formalna większości z nich – przejęte za pośrednictwem białoruskim (por. Karaś, 2002, s. 57).

3.1.2. Nowsze interferencje z języka litewskiego i rosyjskiego

Wyróżniając nowsze interferencje z języka litewskiego, rosyjskiego i białoruskiego, H. Karaś miała na myśli współczesny (międzywojenny i późniejszy) państwowy język litewski i białoruski, rosyjski zaś zarówno z czasów zaborów, jak i z okresu radzieckiego, oraz współczesny, z XXI wieku, materiał bowiem zebrany przez tę badaczkę pochodzi z lat 2000–2001 i 2010–2011 (Karaś, 2017, s. 40). W międzywojniu, którym my się tu zajmujemy, przez nowsze wpływy litewskie należy rozumieć odziaływanie

[19] Z gwar białoruskich pogranicza: *parsiuczok* (Żebrowska, 2019, s. 186).

[20] Na pograniczu pol.-wschsłow. w tym znacz. ukr. *paciuk* (Rembiszewska & Siatkowski, 2021, ss. 200–204).

odmiany literackiej świeżo wyniesionej do rangi języka państwowego, przez nowsze zaś wpływy rosyjskie – interferencje z czasów zaborów oraz – ewentualne epizodyczne – z początków władzy radzieckiej. Nowszych wpływów białoruszczyzny, której historia nie oszczędzała, wówczas raczej jeszcze nie było.

3.1.2.1. Lituanizmy

Naujakur 'osiedleniec; nowy mieszkaniec; tu w zmodyfikowanym znaczeniu[21]': *Naokoło są wioski, a „naujakurów" i „szaulisów" jest także co nieco* [...] – NikZd (1937d, s. 3); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 277); lit. *naujakurys* (LLKŽ, 1994, s. 393). **Stotis** 'stacja, przystanek': *Wreszcie słowo „stotis" położyło kres męczarniom pani Michaliny* – MonP (1937a, s. 2); lit. *stotis* (DLKŽ, 1993, s. 737). **Szaulis** 'strzelec, członek Związku Strzelców Litewskich, paramilitarnej organizacji litewskiej powstałej w 1919 r.': przykład zob. w *naujakur*; omówienie (w późniejszym znacz. 'żołnierz formacji litewskiej należącej do armii hitlerowskiej') w Mędelska (2004, s. 719); podaje Marszałek (2006, s. 220) 'ts.'; *šaulys* (DLKŽ, 1993, s. 801).

Dwa nowsze lituanizmy: *naujakur* i *szaulis* należą do leksyki realioznawczej, dotyczą nowej rzeczywistości w młodym państwie litewskim, trzeci, *stotis*, został prawdopodobnie użyty celowo jako cytat.

3.1.2.2. Rusycyzmy

Jak wspomnieliśmy wyżej, rusycyzmy trudno odróżnić od białorutenizmów, często bowiem brzmią niemal identycznie. Kryterium wspomagającym bywa sfera użycia pożyczki oraz czas jej wejścia do obiegu.

Drapowy 'z grubej tkaniny wełnianej, flauszowy': *Gustaw trząsł się, mimo drapowego palta* – NikZd (1937d, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 156), Marszałek (2006, s. 130) podaje *drap*; ros. *драповый* [też biał. *драпавы*, lit. *drapinis* – LMRLKŽ (1997, s. 168)]. **Elegantny** 'elegancki': *Przyszła do świetlicy – szykarna, elegantna, roześmiana* – HN (1937, s. 3); w SW (1900–1927, t. 1, s. 687) odsył. do *elegancki* (przykład spreparowany); ros. *элегантный* (też biał. *элегантны*). **Germaniec** 'Niemiec': *Przy germańcach pilnowałam, jak ten psiuk, strach, jak kradli* – MilNd (1937b, s. 3); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 403); ros. *германец*. **Instynktywnie** 'instynktownie': [...] *instynktywnie odczuwają, że się w niej budzi inny człowiek* [...] – MilNd (1937b, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 230); ros. *инстинктивно* (też biał. *інстынктыўна*). **Nieprzestarzały** 'niesędziwy': [...] *śmierć i koniec. I jeszcze w wieku nieprzestarzałym* – MonS (1937c, s. 3); – *A ile może mieć lat* [Jadwiga]*? – pyta z zaciekawienia. – Jeszcze nieprzestarzała. Będzie w wieku nieboszczki* – MonS (1937c, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 572)

[21] Po roku 1922 państwo – na korzystnych warunkach – oddało ziemię i lasy uczestnikom wojny o niepodległość oraz chłopom bezrolnym. Nowych osadników nazywano *naujakurys* („naujakurys", b.d.).

(*przestarzały*); podaje Marszałek (2006, s. 94); kalka ros. *непрестарелый*. **Prospekt** ‘szeroka ulica wysadzana drzewami, aleja’: *Wczoraj na prospekcie auto przejechało człowieka* – ZetP (1937a, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 557); podaje Marszałek (2006, s. 135); kalka ros. *проспект* (też biał. *праспект* i lit. *prospektas* – LMRLKŽ, 1997, s. 651). **Robota** ‘płatne zajęcie, praca’: [...] *późno w domu, po robocie, przerabiała, przymierzała zieloną suknię* – HN (1937, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 613); z pogranicza lit.-łot-biał. Karaś (2017, ss. 106, 122); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 433); w użyciu neutralnym kalka ros. *работа*[22]. **Samowar** ‘przyrząd do przygotowywania herbaty’: *Wreszcie kuchnia, rozpalona płyta, gorąco, gotowe śniadanie dla czeladzi i gotujący się samowar dla państwa* – ZSyD (1937, s. 2); ros. *самовар* (też biał. *самавар*). **Sybir** ‘Syberia jako miejsce zsyłania więźniów w Rosji Carskiej’: [...] *kości* [...] *ojców znaczą dalekie szlaki Sybiru!* – RawKdo (1937d, s. 3); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 360) (*Sibir*), z Brasławszczyzny Zach. Rieger (2019, s. 327), z pogranicza lit.-łot-biał. Karaś (2017, s. 71) (*Sibir*); ros. *Сибирь* (też biał. *Сібір* i lit. *Sibiras*). **Szykarny** ‘szykowny, elegancki’: przykład zob. w *elegantny*; z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 389), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1129); ros. *шикарный* (biał. *шыкарны*). **Wiorsta** ‘dawna rosyjska miara długości’: *Podobno na wiorstę czuć mój kożuszek oborą* [...] – NikZcd (1937c, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 825); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 418); z okolic Bobrujska Grek-Pabisowa (2009, s. 225), z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 446), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1252); ros. *верста* (też biał. *вярста* i lit. *varstas* – LLKŽ, 1994, s. 868); **wychodzić** ‘wysiadać (ze środków lokomocji)’: *Wtuliła się jak najciaśniej w swój kąt, aby nie przeszkadzać wychodzącym* [z autobusu] – MonP (1937a, s. 2); ros. *выйти из автобуса* (też biał. *выйсці з аўтобуса* i lit. *išlipti iš autobuso*).

Lista nowszych rusycyzmów jest stosunkowo obszerna, liczy 12 jednostek: 9 pożyczek właściwych i 3 kalki semantyczne (*nieprzestarzały*, *robota*, *wychodzić*), na ogół znanych na kresach północno-wschodnich. Zwraca uwagę obecność aż 9 z nich także w pozostałych językach współfunkcjonujących na tych terenach: 5 w białoruskim i litewskim oraz 4 tylko w białoruskim.

3.1.3. Podsumowanie

W analizowanych nowelach wystąpiły 42 osobliwości słownikowe należące do leksyki substratowo-interferencyjnej.

Do warstwy substratowej należy 27 jednostek, z czego 85% stanowią białorutenizmy (23), lituanizmy są tu tylko 4. Na obszarze kowieńskim mogłoby to dziwić, por. wypowiedź o polszczyźnie kowieńskiej: „Różni się ona od wileńskiej silną interferencją ze strony języka litewskiego, przypominając język Litwinów z Puńska” (Bednarczuk, 2017, s. 100), jednak faktycznych miejsc zamieszkania uczestników konkursu nie znamy. Pochodzili oni głównie z Republiki Litewskiej, ale napłynęły też prace

[22] W biał. *праца*.

Polaków spoza niej. Poza tym według J. Riegera: „[…] polszczyzna na Białorusi i na Litwie, także tam, gdzie nie sąsiaduje ona z gwarami białoruskimi, ma różne cechy wypływające z wpływu białoruskiego już to bezpośredniego, już to – jak np. w przypadku Kowieńszczyzny – przejętego zapewne z «wzorca» wileńskiego" (Rieger, 2019, s. 230). Ponadto 5 białorutenizmów występuje też w języku litewskim, zatem mógł on pośredniczyć w procesie zapożyczania.

Duża część białorutenizmów (52%) ma odpowiedniki rosyjskie, co w okresie dominacji języka rosyjskiego i jakiś czas po niej pomagało utrwalać je w obiegu.

W naszym materiale „czyste" substratowe białorutenizmy i lituanizmy to zapożyczenia właściwe, stare, rozpowszechnione na Kresach. Z kolei pożyczki białoruskie znane też w litewskim i – zwłaszcza – rosyjskim są zazwyczaj kalkami semantycznymi, w znacznej większości także na Kresach poświadczanymi, choć nie tak licznie, jak te „czyste".

Warstwa interferencyjna (nowsze lituanizmy i pożyczki rosyjskie) jest mniej liczna niż substratowa, składa się z 15 jednostek: 3 lituanizmów i 12 rusycyzmów, niemal wyłącznie pożyczek właściwych. Leksyka ta jest na ogół notowana w polszczyźnie północnokresowej, rusycyzmy zaś, co istotne, występują także w języku litewskim oraz – częściej – białoruskim. Język zaborcy jeszcze pod koniec lat trzydziestych XX wieku utrzymywał w Republice Litewskiej mocną pozycję.

3.2. Słownictwo archaiczno-innowacyjne

3.2.1. Leksyka nieaktualna

Jako istotną cechę dialektu północnokresowego Zofia Kurzowa wskazała jego archaiczność[23]. Właściwość ta dotyczy szczególnie odmiany kowieńskiej, zazwyczaj bowiem to jej badacze odnotowują wyrazisty rys archaiczny. Był on widoczny we wcześniejszych stuleciach i utrzymuje się do dziś (Bednarczuk, 2017, s. 100; Karaś, 2002, s. 355; Mędelska, 2009, s. 120; Mędelska & Marszałek, 2005, ss. 288–425; Sawaniewska-Mochowa, 2002, ss. 198–200). Wynika z braku łączności z obszarem etnicznym oraz z silnego przywiązania do tradycji.

Skomplikowana sytuacja językowa na obszarach północno-wschodnich sprawia, że „[…] niełatwo jest oddzielić wyniki tendencji wewnątrzsystemowych od wyników

[23] Por. m.in.: „[…] obserwujemy bowiem, jak pewne tendencje leksykalno-semantyczne, wymarłe w języku ogólnym, żyją jeszcze na kresach, a jednostki leksykalne, które wyszły z obiegu ogólnopolskiego, w dialekcie północnokresowym pozostają w użyciu. Inne znów kontynuują stare znaczenia w ogólnej polszczyźnie zapomniane" (Kurzowa, 1993, ss. 477–478). Tak jest do dziś np. w byłych szlacheckich okolicach położonych na południowy zachód od Grodna. To o przodkach ich mieszkańców Eliza Orzeszkowa napisała: „[…] mówią starą polszczyzną, bez cienia rusycyzmu albo rusinizmu, przypominającą koniecznie Reja i Górnickiego" (zob. Konczewska, 2018, s. 358).

interferencji, niełatwo orzec, co jest archaizmem, a co zapożyczeniem" (Rieger, 2019, s. 66). Wobec tego – zdaniem H. Karaś – w odniesieniu do zjawiska, które można rozpatrywać dwojako (archaizm albo też skutek interferencji), „[…] uzasadnione jest stanowisko wskazujące na oba te czynniki […], czyli kwalifikowanie ich jako archaizmów podtrzymywanych litewskimi bądź wschodniosłowiańskimi […] interferencjami językowymi" (Karaś, 2002, s. 52). Jednocześnie należy pamiętać, że:

> Nie zawsze istnieją przesłanki do tego, aby przyjąć jednoznaczne rozstrzygnięcie, niekiedy dany problem musi ze względu na wymóg obiektywizmu i rzetelności naukowej pozostać kwestią otwartą (Sicińska, 2018, s. 417).

Uwzględniając powyższe uwagi, prezentujemy tu słownictwo nieaktualne napotkane w nowelach kowieńskich. Ze względu na stopniowalność owej nieaktualności wprowadzamy dodatkowe, bardziej szczegółowe podziały.

3.2.1.1. Archaizmy

Kwalifikując leksykę do tej grupy, kierowaliśmy się ocenami leksykografów [w SW (1900–1927) kwalif. *stp*. i/lub w SJPD (1958–1969) – *daw*.] oraz chronologią przytaczanych przez nich cytatów.

Haniebny 'skrajnie nieuczciwy': *Haniebny to człowiek. Krętacz nie arendarz* – MonSd (1937d, s. 3); w SW (1900–1927, t. 2, s. 14) 'zbrodniczy': *sprawa haniebna = kryminalna*' *stp*. [SL (1994–1995) i SJPD (1958–1969) nie podają]. **Korona** 'Królestwo Polskie (w odróżnieniu od Litwy) od 1596 r. do rozbiorów': *Niech żyje Korona! – ryczeli, wnosząc w tryumfie warszawiaka do salonu* – RawKdo (1937d, s. 3); historyzm użyty w roli podniosłego eufemizmu. **Trata** 'strata, utrata': [...] *już czas, żeby taka dziewczyna rozumiała swą tratę* – MonS (1937c, s. 3); w SL (1994–1995, t. 5, s. 698) z 2 gwiazdkami[24], w SW (1900–1927, t. 7, s. 100) *stp*. **Wszakci** 'wszak': *Wszakci jej siostra jest za Onufrym* [...] – MonSd (1937d, s. 2); SL (1994–1995) nie podaje, w SW (1900–1927, t. 7, s. 756) *stp*. z odsył. do *wszak*; *wszak* w dzisiejszej polszczyźnie kowieńskiej jako regionalizm funkcjonalny (Zielińska, 2002, s. 120). **Żądnie** 'pożądliwie, łapczywie, chciwie': *Salome napawa się czerwienią, chłonie ją żądnie i hardo* [...] – NitWd (1937b, s. 5); w SJPD (1958–1969, t. 10, s. 1407) *daw*.

3.2.1.1.1. Archaizmy ze wsparciem wschodniosłowiańskim

a) ze wsparciem białoruskim

Niespokój 'niepokój': *Niespokój udzielił się całemu otoczeniu* – MonPd (1937b, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 5, s. 209) *daw*.; z Brasławszczyzny jako arch. Rieger (2019, s. 339); biał. *неспакой* (PBS, 2004, s. 355).

[24] Oznaczają: „używanie poetom czyli wierszopisom uchodzi" (SL, 1994–1995, t. 1, s. LXXIV).

b) ze wsparciem białoruskim i rosyjskim

Wzbudzić się ‘obudzić się, przebudzić się’: [...] *wzbudził się w nim znów człowiek – nie zwierzę* [...] – SołPd (1937b, s. 2); SW (1900–1927, t. 7, s. 1129) *mało używ*.; SJPD (1958–1969, t. 10, s. 353) *daw*. ‘budzić się ze snu’ (z Mickiewicza); biał. *узбудзіць* (TSBLM, 2002, s. 681), ros. *pot*. *взбудить* (BASRJ, 2004–2021, t. 2, s. 498). **Zbiór** ‘zebranie, zbiórka’: *Wacławo, śpiesz się, już dzwonią na zbiór* [...] – *mówi matka* – MonSd (1937d, s. 2); SW (1900–1927, t. 8, s. 384); SJPD (1958–1969, t. 10, s. 923) *daw*.; z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1368) (‘zbiory, zebranie, zgromadzenie’[25]); biał. *збор* (TSBLM, 2002, s. 234), ros. *сбор* (BASRJ, 2004–2021, t. 24, s. 534).

c) ze wsparciem rosyjskim

Groza ‘groźba’: [...] *ale broń Boże nie pokazuj nikomu* [...] *pod grozą najgorszego, czego się możesz spodziewać* – ZetPd (1937b, s. 3); SW (1900–1927) ‘groźba, pogróżka’ *stp*.[26], ros. *гроза* (TSŻRJ, 2002, t. 1, s. 369). **Krasny** ‘czerwony’: *Czerwona łuna zalewa gwałtowną pożogą. W krasnej glorii skrzy się diamentowa tiara* [...] – NitWd (1937b, s. 5); omówienie w Mędelska (2004, s. 301) (*kraśny*); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 410) (*krasy* ‘ts.’); ros. *красный* (BASRJ, 2004–2021, t. 8, s. 591). **Pokraśnieć** ‘pokryć się rumieńcem, zarumienić się’: [...] *pokraśniały jej policzki* [...] – DMS (1937, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 6, s. 843) *daw*. dziś *książk*.; z Grodzieńszczyzny Konczewska (2021, s. 119) (*pokraśniona* wśród archaizmów); ros. *покраснеть* (BASRJ, 2004–2021, t. 18, s. 406).

W badanym materiale wystąpiło 11 jednostek, które u schyłku lat trzydziestych XX wieku były archaizmami. Ponad połowa z nich (6) miała wsparcie wschodniosłowiańskie. Tylko 5 notują inne przejrzane źródła północnokresowe.

3.2.1.2. Jednostki przestarzałe

Do tej podgrupy słownictwa nieaktualnego w końcu lat trzydziestych XX wieku zaliczyliśmy głównie jednostki opatrzone w SJPD (1958–1969) kwalifikatorem *przest*.

Jednaki ‘taki sam, jednakowy’: *Tak, tak – wzdychały sosny – zawszeście jednacy: ofiarni, płomienni* – RawKd (1937b, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 241); podaje Marszałek (2006, s. 257); SJPD (1958–1969, t. 3, s. 368) *przest*. **Kontent** ‘zadowolony’: [...] *przygładziła nogą i kontenta* – MonSd (1937d, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 3, s. 954) *przest*.; z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 441). **Kordiał** ‘napój alkoholowy używany jako lek nasercowy’: *Pomimo rad babci, która jej radziła krople jakiegoś kordiału, wiedziała, że pomóc jej może tylko wiadomość o Jurku* – MonPd (1937b, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 3, s. 1005) *przest*. **Lice** ‘boczna część twarzy, policzek’: […] *lica każdej pokrywał rumieniec* – DMS (1937, s. 3); SW (1900–1927, t. 2, s. 732) *stp*., SJPD

[25] Por. przykład: „Co sobota, co niedziela to największe zbiory byli […], to zawsze śpiewalim” (Grek-Pabisowa i in., 2017, s. 1368).

[26] SJPD (1958–1969, t. 2, s. 1316) *daw*., ale ‘rygor, dyscyplina’.

(1958–1969, t. 4, ss. 120–121) *książk*. **Nadobny** ‘pełen powabu, piękny’: *I poczyna chwiać się, jak lekkim wietrzykiem pobudzona lilia galilejska, nadobne ciało tancerki* – itWd (1937b, s. 4); SJPD (1958–1969, t. 4, ss. 1016–1017) *przest*. **Najsampierw** ‘najpierw (wzmocnione)’: [...] *trzeba najsampierw zbadać sedno rzeczy* [...] – RawK (1937a, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 4, s. 1075) *przest.* dziś *rzad*. **Ozwać się** ‘odezwać się’: *I znów śmielej, donośniej się ozwał* [głos], *ostry, przenikliwy* – SołP (1937a, s. 3); [...] *ozwał się ostry gon i zając, jak z procy, wyskoczył na polankę* – SołP (1937a, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 471); podaje Marszałek (2006, s. 259). **Płeć** ‘skóra kobiecej twarzy, cera’: [...] *płeć tych kobiet jest piękna i biała, jak najbielszy marmur* – DMS (1937, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 6, s. 502) *przest*. **Ponter** ‘pies myśliwski, pointer’: [...] *wyłazi z jakiegoś kąta ponter* [...] – ZSyD (1937, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 6, s. 979) *przest*. **Przecie** ‘(partykuła) przecież’: – *Jurku, przecie ci nie kazałam* – MilNd (1937b, s. 5); *Kazałem przecie* [...] *namoczyć koła* [...] – RawK (1937a, s. 3); *Nie zjemy cię przecie żywego* [...] – RawKdo (1937d, s. 3); *A przecie taki zwyczajny pasjans* [...] – MonP (1937a, s. 3); [...] *przecie nie umrzesz razem ze mną* – MonPd (1937b, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 562); podaje Marszałek (2006, s. 254). **Sadzić** ‘inkrustować, wysadzać’: [...] *złote czasze sadzone kostkami drogich kamieni* [...] – NitW (1937a, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 8, s. 8) *przest*.; z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa in. (2017, s. 1001). **Snać** ‘widać, widocznie’: [...] *tu zabrakło mu snać myśli, bo urwał w pół zdania* [...] – ZetPd (1937b, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 8, s. 465) *przest*.; Mędelska (2004, s. 671) (*snadź*). **Spokojność** ‘równowaga wewnętrzna, spokój’: *Ale dług ciężka rzecz. Nie ma spokojności* – MonP (1937a, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 8, ss. 580–581) *przest*.; z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1058). **Uczuć się** ‘uświadomić sobie swój stan, poczuć się’: *Nagle uczuł się bardzo samotnym i opuszczonym, w tym obcym sobie środowisku* – RawKdo (1937d, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 9, s. 466) *przest*. **Wyekspensować** ‘zużyć, zużytkować’: *Nieboszczki robota. Nie spodziewała się, biedaczka, że wyekspensują to* [wino] *na jej własnym pogrzebie* – MonS (1937c, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 9, s. 1479) *przest*. **Zabrukać** ‘pobrudzić, ubrudzić’: [...] *może go* [śmietnik] *swymi żydowskimi śmieciami zabrukać* – ZSyD (1937, s. 3); SW (1900–1927, t. 8, s. 29) p. *zabrudzić*; SJPD (1958–1969, t. 10, s. 423) *przest*.

3.2.1.2.1. Jednostki przestarzałe ze wsparciem wschodniosłowiańskim

a) ze wsparciem białoruskim

Począć ‘zacząć’: *Otarł rękawem sine wąsy i począł opowiadać o gospodarstwie* – MonP (1937a, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 6, s. 579) *przest*., dziś *książk*.; biał. *пачаць* (TSBLM, 2002, s. 457); z dzisiejszej Kowieńszczyzny Zielińska (2002, s. 118) (regionalizm funkcjonalny[27]), z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 314), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 781). **Poczynać** ‘zaczynać’: *Salome poczyna wolno wirować*

[27] Autorka nazywa tak „elementy leksykalne, które są notowane przez źródła normatywne XIX wieku i już wyszły z użycia w języku ogólnopolskim” (Zielińska, 2002, s. 117).

naokoło siebie [...] – NitWd (1937b, s. 4); SJPD (1958–1969, t. 6, s. 579) *przest*., dziś *książk*.; z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 314); biał. *пачынаць* (TSBLM, 2002, s. 457). **Swojacki** 'przym. od *swojak*[28], swojski': [...] *dałby się porąbać za tę muzykę swojacką* – MinO (1937, s. 3); rejestruje SW (1900–1927, t. 6, s. 528) (przykł. z Kresów); SJPD (1958–1969, t. 8, s. 944) *przest*.; biał. *сваяцкі* (TSBLM, 2002, s. 590). **Szwaczka** 'kobieta zawodowo zajmująca się szyciem, krawcowa[29]': [Ciotka] *Wyhodowała, wyuczyła szycia... prawda, że u gorszej szwaczki, ale trudno...* – HN (1937, s. 2); [...] *z byle kim zadajesz się! Poniosłabyś do dobrej szwaczki* – HN (1937, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 8, s. 1206) *przest*.; por. możliwą kontaminację: *krawczka* 'ts.' z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 447); biał. *швачка* (TSBLM, 2002, s. 757);

b) ze wsparciem białoruskim i rosyjskim

Kędy 'o kierunku poruszania się, którędy': [Kozioł] *Stał* [...] *na drodze, kędy miałam przejść* – MonP (1937a, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 263); podaje Marszałek (2006, s. 259); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 218) ('gdzie'); biał. *куды*, ros. *куда*. **Ku** 'miejsce w przestrzeni, do którego się zmierza, do': *Widziałem go tylko co: szedł ku stajniom* – RawKd (1937b, s. 2); *Wacława na palcach podeszła ku leżącej matce, okrążyła świecę* [...] – MonS (1937c, s. 2); SJPD (1958–1969, t. 3, s. 1251) *przest*.; biał. *к/ка*, ros. *к/ко*. **Manić** 'nęcić, wabić': [Dźwięki] *manią niepewnymi, dalekimi tonami ruchy tancerki* – NitWd (1937b, s. 5); SJPD (1958–1969, t. 4, s. 438) *przest*.; z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 260); biał. *маніць* (TSBLM, 2002, s. 333), ros. *манить* (BASRJ, 2004–2021, t. 9, s. 511). **Na** 'weź; weźcie': *Na, i „sprobowaliśmy"* – NikZ (1937a, s. 4); SJPD (1958–1969, t. 4, s. 955) *przest*., dziś *pot*.[30]; biał., ros. *на*. **Odpić** 'wypić część płynu, upić': *Opowiadający przechylił manierkę, odpiwszy wręczył ją towarzyszowi* [...] – SołP (1937a, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 440); podaje Marszałek (2006, s. 328); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 420); biał. *адпіць* (TSBLM, 2002, s. 43), ros. *отпить* (BASRJ, 2004–2021, t. 14, ss. 589–560).

Z opublikowanych nowel wyekscerpowaliśmy 25 jednostek przestarzałych. Dziewięć z nich miało wsparcie w językach wschodniosłowiańskich (9 w białoruskim, 5 dodatkowo także w rosyjskim). Inne źródła północnokresowe poświadczają 11 wskazanych tu jednostek.

3.2.1.3. Jednostki recesywne

Za recesywne w badanym okresie uznawaliśmy na ogół leksemy ocenione w SW (1900–1927) lub SJPD (1958–1969) jako *wychodzące z użycia* albo też leksemy

[28] 'Swój człowiek, rodak'.

[29] *Krawcowa* w znacz. 'zawód' dopiero od drugiej połowy XIX wieku (ESJPB, 2000, t. 1, s. 812).

[30] ESJPB (2000, t. 2, s. 237): głównie gwarowe, w tekstach rzadkie, „poza gwarą raczej tylko w odniesieniu do zwierzęcia, zwłaszcza psa".

zamieszczone w tych słownikach jako hasła odsyłaczowe. Uwzględnialiśmy też chronologię przykładów.

Kołować ‘krążyć, kręcić się w kółko’: [Salome] *kołuje dalej po środku sali w monotonnej rotacji* – NitWd (1937b, s. 5); omówienie w Mędelska (2004, s. 280). **Kondycja** ‘posada nauczyciela domowego, guwernera’: *Wiem, co cię czeka na kondycji* [...]*, wejdziesz w rolę bakalarki i... zaśniedziejesz* – MilN (1937a, s. 3); [...] *1 grudnia, niedziela. Trzy miesiące na kondycji...* MilN (1937a, s. 3); SW (1900–1927, t. 2, s. 435) bez kwalif., SJPD (1958–1969, t. 3, s. 906) *przest*. **Lapis-lazuli** ‘minerał z grupy sodalitów, lazuryt’: [Fontanny] *spływają kryształową siatką do waz z portiru i lapis-lazuli* [...] – NitWd (1937b, s. 5); rejestruje SWil (1861, t. 1, s. 577), SW (1900–1927) nie podaje, SJPD (1958–1969, t. 4, s. 25) p. *lazuryt*. **Lisiura** ‘lis’: *Ładny lisiura, co?* – SołPd (1937b, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 338). **Mateczka** ‘mama, mamusia’: *Dzielna, kochana mateczka!* – MilNd (1937b, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, ss. 359–360). **Najprzód** ‘najpierw’: *Najprzód posprzedawała różne tam biżuterie* [...] – NikZ (1937a, s. 4); omówienie w Mędelska (2004, s. 391); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 273); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 416). **Nejtyczanka** ‘lekka bryczka’: [...] *skrzypiały* [...] *koła, zgrzytały stare zardzewiałe żelastwa w odwiecznych nejtyczankach wyciągniętych na tę uroczystość ze starych lamusów* – RawK (1937a, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 4, s. 1295): *dawniej używane*[31]. **Niewiasta** ‘kobieta’: *Dlaczego malują się nawet ładne niewiasty?* – DMS (1937, okładka); *Szły niewiasty najpiękniejsze z pięknych* – DMS (1937, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 416); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 418). **Pistonówka** ‘rodzaj strzelby’: [...] *z pistonówką na ramieniu* [...] *szliście na pewną zatratę...* – RawKd (1937b, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 6, s. 420) ‘strzelba dawnego typu’. **Rachować** ‘mieć na coś nadzieję, liczyć na coś, spodziewać się czegoś’: *No, chyba można rachować na jakieś osiem, w najlepszym razie kilkanaście nowel* [...] – CzRed (1937, s. 4); SJPD (1958–1969, t. 7, s. 774) *wych. z użycia*. **Włościanin** ‘chłop, wieśniak’: *Chciwe ręce sąsiadów – włościan wyciągały się po jej ukochaną ziemię* – RawKdd (1937c, s. 2); [...] *jaką niewolę przeżywa wolny na pozór włościanin* [...] – ZetPd (1937b, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 828). **Zachód** ‘krzątanina, wiele fatygi’: *Zachód jest koło żywioły* – MonS (1937c, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 9, s. 1175) *wych. z użycia*.

3.2.1.3.1. Jednostki recesywne ze wsparciem wschodniosłowiańskim

a) ze wsparciem białoruskim i rosyjskim

Zrazu ‘w pierwszej chwili, najpierw’: [Krzyki] *Zrazu dalekie, zbliżały się coraz bardziej* [...] – ZawZ (1937, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 917); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 448); z pogranicza lit.-łot.-biał. Karaś (2017, m.in. ss. 195, 222, 307 – częste); z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 453), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 1398); biał. *зразу* (TSBLM, 2002, s. 249), ros. *сразу* (BASRJ, 2004–2021, t. 26, s. 686).

[31] Od Neu-Titschein, niemieckiej nazwy czeskiego miasta Novy Jičin.

b) ze wsparciem rosyjskim

Ujść ‘oddalić się, uciec’: [...] *zdołał ujść, gdy dom rodzinny ogarniały już płomienie* [...] – ZawZ (1937, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 789); ros. *уйти*.

Do recesywnych zaliczyliśmy 14 jednostek. Jedna z nich, *zrazu*, ma analogiczny odpowiednik w języku białoruskim i rosyjskim, jedna – *ujść* – w rosyjskim. Osiem z tych leksemów recesywnych zarejestrowały też inne źródła północnokresowe.

3.2.1.4. Jednostki marginalne

Zgromadziliśmy tu leksykę rejestrowaną w słownikach ogólnych jako *rzadka* lub w nich niepoświadczaną, ale zazwyczaj obecną w innych źródłach leksykograficznych.

Falern ‘gatunek wina w starożytnym Rzymie’: *Leją się wonnymi strugami wina palmowe* [...] *i ognisty falern z dalekiej Kampanii* – NitW (1937a, s. 2); SW (1900–1927, t. 1, s. 714), SIJP (1929, s. 140), LI (1933, s. 560) ‘gatunek wina włoskiego’. **Gmerzyć się** ‘guzdrać się’: *Niech idą. Jak się gmerzą* – MonP (1937a, s. 2); SW (1900–1927, t. 1, s. 854) *gmerzeć mało używ*.[32]. **Histrion** ‘komediant (aktor)’: *Przed oczyma zaproszonych przesunęły się wdzięczne korowody* [...] *zręcznych akrobatek, linoskoczków i histrionów* – NitWd (1937b, s. 4); SW (1900–1927, t. 2, s. 44) *pogard*. (z Kraszewskiego), w LI (1933, s. 774) ‘aktor w starож. Rzymie’. **Kinorr** ‘wschodni instrument muzyczny’: [...] *wygięte wschodnie lutnie, neble, złote liry, słodko brzmiące kinorry* [...] – NitWd (1937b, s. 4); ESWO (1939, s. 975) *kinnor* hebr. ‘harfa, cytra’. **Krotalon** ‘dawny grecki instrument muzyczny’: *Suchy dźwięk krotalonów wtoruje zwiewnym meandrom welonów* – NitWd (1937b, s. 5); SIJP (1929, s. 284) *krotal* ‘dawny grecki instrument perkusyjny’, LI (1933, s. 1069) i ESWO (1939, s. 1060) *krotale* ‘cymbałki egipskie […]’. **Nard** ‘olejek z korzeni rośliny o nazwie *nard*’: [...] *z Indii – cynamon, nard* [...] – NitW (1937a, s. 2); [...] *palą się kadzidła arabskie, nard indyjski* [...] – NitWd (1937b, s. 4); SW (1900–1927, t. 3, s. 145) ‘nazwa różnych pachnideł roślinnych u starożytnych, szczeg. olejku aromatycznego z gatunku kozłka indyjskiego’. **Nebel/nebla** ‘drewniany instrument muzyczny z szarpanymi strunami’: [...] *wygięte wschodnie lutnie, neble, złote liry, słodko brzmiące kinorry* [...] – NitWd (1937b, s. 4); źródła nie notują. **Pêle-mêle** ‘w nieładzie, pośpiesznie’: [...] *za nią pêle-mêle weszło całe towarzystwo* RawK (1937a, s. 2); LI (1933, s. 1642) ‘mieszanina różnych rzeczy, „groch z kapustą”’; fr. *pelmel* (ESWO, 1939, s. 1558). **Policman** ‘policjant angielski’: [...] *a czego tu chciał ten policman?* – MilNd (1937b, s. 2); SW (1900–1927, t. 4, s. 533) *policmen* (z Prusa). **Polotny** ‘odznaczający się polotem, lekkością’: *Nad zwartym, polotnym rytmem tańca* [...] *unosiły się rzewliwym zawodzeniem tony skrzypiec* – MinO (1937, s. 3); SJPD (1958–1969, t. 6, s. 896) *książk*. **Psyll** ‘członek starożytnego plemienia Psylów zamieszkującego Afrykę Północną[33]’: [...] *rząd zahipnotyzowanych fletem psylla kobr* – NitWd (1937b, s. 4);

[32] Jako stary germanizm.

[33] Członkowie tego plemienia byli znani jako zaklinacze węży, których jad mogli wysysać bez szkody dla siebie.

źródła nie notują[34]. **Wszechdobry** ‘nieskończenie dobry’: *W imię Allacha wszechdobrego i miłosiernego!* – DMS (1937, s. 2); SW (1900–1927, t. 7, s. 768) (z Krasińskiego), SJPD (1958–1969, t. 9, s. 1357) *rzad*.

W ekscerpcie wystąpiło 12 jednostek marginalnych. Ponad połowa z nich (7) pochodzi od jednego autora i dotyczy obcych realiów, wszystkie (oprócz *polotny* i *wszechdobry*) są zapożyczeniami z języków niesłowiańskich. Żadnego z tych leksemów nie napotkaliśmy w przejrzanych źródłach północnokresowych, ich pojawienie się było uwarunkowane specyficzną tematyką badanego tekstu.

3.2.2. Innowacje lokalne

Wyrazowe innowacje lokalne to leksemy i ich znaczenia powstałe wskutek wewnętrznej, samodzielnej ewolucji (Kurzowa, 1993, s. 479). Z. Kurzowa uważała obecność innowacji lokalnych za drugą (obok archaiczności kontynuującej stare słownictwo polskie) istotną cechę dialektu północnokresowego. Jednak badaczka ta włączała do innowacji także zapożyczenia z języków współwystępujących na Kresach, my zaś rozpatrujemy takie pożyczki w innej grupie.

Do innowacji lokalnych włączyliśmy również regionalizmy frekwencyjne, gdyż one także są efektem samodzielnego rozwoju miejscowej polszczyzny.

3.2.2.1. Jednostki nienotowane w źródłach ogólnopolskich

Dokumentaryczny ‘dokumentalny’: [...] *mają wartość dokumentaryczną* [...] – CzRed (1937, s. 4); źródła nie notują. **Fajny** ‘elegancki, w dobrym gatunku’: *„O... długa, fajna, moderna suknia”, cieszą się matki* – HN (1937, s. 2); SW (1900–1927, t. 1, s. 712) *fajn*, *fejn* m.in. ‘wytworny’, ESWO (1939, s. 545) *fajn*, *fein* ‘ts.’[35]; niem. *fein* m.in. ‘ts.’ (NDRG, 2008, t. 1, s. 930). **Moderny** ‘nowoczesny (?), modny (?)’: *„O... długa, fajna, moderna suknia”, cieszą się matki* – HN (1937, s. 2); SW (1900–1927, t. 2, s. 1026) *modern* ‘przedmiot nowożytny, współczesny’, w SIJP (1929, s. 363) *modern* przym. ‘współczesny, nowożytny, w nowym stylu’ jako *niepopr*.; SJPD (1958–1969, t. 4, s. 794) *modern* w użyciu przym. „odcień pretensjonalny”. **Potylnica** ‘tył głowy, potylica’: *Czaszka przebita... w potylnicy dwa śróty* – SołPd (1937b, s. 3); źródła nie notują (adideacja do *tylny*). **Rozjechać się** ‘doprowadzić się do stanu silnego pobudzenia nerwowego, rozwścieczyć się’: *– Cóż ja? Pionek – zwyczajny pionek. – Ot, rozjechał się! – zawołał Zygmunt. – Nie cietrzew się tak, stary* – SołP (1937a, s. 3); przypomina ros. *разошелся* ‘пришел в сильное возбуждение’, jednak *разъехался* w tym znacz. źródła nie notują.

[34] Por. z Bolesława Prusa: „Na podwórko weszli z ulicy dwaj nadzy psylowie, czyli poskramiacze węży, z torbą pełną jadowitego gadu, i zaczęli przedstawienie” (Prus, b.d.).

[35] *Fajny* z Suwalszczyzny w Bednarczuk (2017, s. 102) wśród niem. zapożyczeń z sąsiednich Prus (ale nie podano znaczenia).

3.2.2.2. Regionalizmy frekwencyjne

Kwiryna Handke, autorka terminu *regionalizm frekwencyjny*, użyła go na określenie cech występujących zarówno u pisarzy kresowych, jak i pisarzy innych ziem polskich, jednak spotykanych znacznie częściej właśnie u twórców kresowych (Handke, 1997b, s. 255). Zauważyła też, że właściwością regionalną może być stopień częstotliwości jakiejś cechy w tekście *in plus* albo *in minus* (Handke, 1997a, s. 241).

Wyrazowe północno-wschodnie regionalizmy frekwencyjne *in plus* to takie leksemy ogólnopolskie, które – dzięki wsparciu białoruskiemu, litewskiemu czy rosyjskiemu – faktycznie wypierają z obiegu swoje synonimy, np. rzeczownik *doza* był na powojennej Litwie wyraźnie nadużywany kosztem *dawka*, czyli stał się regionalizmem frekwencyjnym *in plus*. *Dawka* zaś, której tam unikano[36], była regionalizmem frekwencyjnym *in minus* (Mędelska, 2006, s. 203).

W naszej próbce materiałowej do regionalizmów frekwencyjnych należą:

> **Imbryk** ‘sprzęt kuchenny do gotowania wody, czajnik’: *W domu Ania przynosiła imbryk z herbatą* [...] – ZetP (1937a, s. 3); omówienie w Mędelska (2004, s. 227); Łętowski (1915, ss. 26–27) wśród „lepszych nazw polskich z Litwy niż z Królestwa”[37]; z okolic Nowogródka Lewaszkiewicz (2017, s. 405); nadużywane wskutek unikania ros. *чайник*. **Ponieść** ‘zanieść’: [...] *z byle kim zadajesz się! Poniosłabyś do dobrej szwaczki* – HN (1937, s. 2); omówienie w Mędelska (2004, s. 533); nadużywane pod wpływem ros. *понести*.

W ekscerpcie znajduje się 7 wyrazowych innowacji lokalnych. Na tę grupę złożyło się 5 jednostek niewystępujących we wskazanej postaci lub znaczeniu na obszarze etnicznym. Są to (oprócz *potylnica*) zapożyczenia oraz 3 jednostki, które – jak się wydaje – można zakwalifikować do leksyki trafnie nazwanej przez Kingę Geben defektywno-deformacyjną[38] (Geben, 2003, ss. 153–155). Żadna z tych jednostek nie została poświadczona w przejrzanych zbiorach leksyki północnokresowej. Z kolei oba regionalizmy frekwencyjne często występują w tekstach. Są nadużywane pod wpływem rosyjskim: w wypadku *ponieść* jest to wpływ wspierający, w wypadku *imbryk* – odwrotnie, chodzi o wystrzeganie się rusycyzmu.

3.2.3. Podsumowanie

Warstwa słownictwa kowieńskich nowel, złożona z elementów archaiczno-innowacyjnych, jest bogata, liczy 69 specyficznych jednostek.

---

[36] Ze względu na kojarzenie z ros. *давка*, analogicznym formalnie, ale oznaczającym ‘ścisk, tłok’.

[37] Imbryk „lepszy” od *czajnika*, logiczniejszy, bo służy do gotowania wody nie tylko na *herbatę* (ros. *чай*).

[38] „Są to wyrazy mające zaburzenia słowotwórcze […], fonetyczno-słowotwórcze lub fonetyczne” (Geben, 2003, s. 153). Por. np. *boazela* ‘boazeria’ czy *kasówka* ‘kasownik’ (Geben, 2003, s. 154).

Leksyka nieaktualna (w tym marginalna) zdecydowanie przeważa nad innowacyjną (62 jednostki, czyli 90%). Archaizmów „głębszych" jest niewiele: 11. Ponad dwukrotnie więcej mamy jednostek przestarzałych: 25 i recesywnych – 14. Leksyka marginalna (12) to w większości słownictwo rzadkie, realioznawcze, w ekscerpcie dość przypadkowe, związane z oryginalną tematyką jednej z konkursowych nowel.

Stwierdzono stosunkowo silne wsparcie dla leksyki nieaktualnej w językach wschodniosłowiańskich, ma je 17 jednostek spośród 50 *stricte* nieaktualnych (archaizmy, jednostki przestarzałe i recesywne), czyli 35%. Wsparcie białoruskie jest nieco częstsze niż (świeższe) rosyjskie. To zjawisko dość charakterystyczne, por. konstatację Z. Kurzowej: „Dużą rolę w podtrzymywaniu starych leksemów odgrywają języki wschodniosłowiańskie, zwłaszcza białoruszczyzna" (Kurzowa, 1993, s. 478). Jednostki marginalne nie mają analogicznych odpowiedników wschodniosłowiańskich.

Analiza wykazała, że 24 jednostki *stricte* nieaktualne (49%) są rozpowszechnione na kresach północno-wschodnich (notują je inne źródła). Natomiast leksyka marginalna nie jest szerzej znana.

W tekstach napotkano też 7 innowacji lokalnych, w tym 5 jednostek defektywno-deformacyjnych niemających wsparcia wschodniosłowiańskiego i niepoświadczonych w innych źródłach. Niemniej samo pojawianie się tego rodzaju leksyki jest na Kresach dobrze znane. Znane jest też występowanie regionalizmów frekwencyjnych. W polszczyźnie nowel natrafiono na 2 takie jednostki, obie nadużywane pod wpływem rosyjskim.

3.3. Słownictwo wspólne z polskimi gwarami rdzennymi

Zbieżności z rdzennym polskim słownictwem gwarowym dostrzeżono m.in. w kowieńskiej odmianie polszczyzny dziewiętnastowiecznej. Zaznaczały się wyraziście (Sawaniewska-Mochowa, 2002, ss. 197–198). W analizowanych nowelach także odzwierciedliła się tego rodzaju leksyka:

> **Gniadka** 'kobyła gniada': [...] *jadąc po bukownik gniewa się, że ta gniadka, na której jedzie przypomina mu podobną* [...] – ZSyD (1937, s. 3); SW (1900–1927, t. 1, s. 856) *gniadek* (*gw.*). **Rozezłuć się** 'rozgniewać się': *Mówił Podgajski, że rozezłuł się, kiedy powiedziano mu, że pani w Kownie robi pieniądze* – MonP (1937a, s. 3); SW (1900–1927, t. 5, s. 609) *gw. rozezłować się* (*rozezłuje się*), też SGP (1900–1911, t. 5, s. 43); omówienie w Mędelska (2004, s. 850); z gwar pol. na Litwie Rieger i in. (2006, s. 446); z pogranicza lit.-łot-biał. Karaś (2017, ss. 127, 134) (*ja złujem się; ludzie złujom sie*), z pnkres. mówionej Grek-Pabisowa i in. (2017, s. 975). **Sieroteńka** 'ekspresywne zdrobnienie od sierotka': *Biedna ona, sieroteńka* – MonS (1937c, s. 3); SW (1900–1927, t. 6, s. 108) *gw.*, SJPD (1958–1969, t. 8, ss. 215–216) *rzad.* (z Prusa)[39]. **Skądzi** 'nie wiadomo skąd, skądś': – *Bo, widzi, jemu się*

[39] Bogactwo deminutywów, w tym tzw. piętrowych, jest charakterystyczne dla kresów północno-wschodnich (Bednarczuk, 2017, s. 97).

zdawało, że starsza pani skądzi wiadomość otrzymawszy – MonP (1937a, s. 3); SW (1900–1927, t. 6, s. 139) i SJPD (1958–1969, t. 8, s. 273) *skądsiś* jako *daw*., dziś *gw*., Reichan (1999, s. 270); *skądziś*. **Złe** ‘zły duch, licho’: *Odtąd złe zamieszkało na tym mokradle* [...]*; gdy kto samotnie przechodzi tędy* [...] *jakaś siła nieznana wiedzie go coraz dalej* [...] – RawKd (1937b, s. 3); SGP (1900–1911, t. 6, ss. 390–391), SJPD (1958–1969, t. 10, s. 1171) *gw*.

Pięć jednostek gwarowych ma szerszy zasięg, występuje także w dialektach na obszarze Polski etnicznej. Jedna z nich, *rozezłuć*, jest często notowana na kresach północno-wschodnich, pozostałych nie odnaleźliśmy w przejrzanych zbiorach leksyki regionalnej.

3.3.1. Podsumowanie

Więź z gwarami rdzennymi wykazuje 5 jednostek osobliwych. Stosunkowo skromna reprezentacja tego rodzaju leksyki nie zaskakuje, analizowano bowiem język ziemian i inteligencji.

4. Wnioski

W materiale językowym pochodzącym z nowel czytelników „Dnia Polskiego” wystąpiło 116 osobliwych leksemów: 42 jednostki substratowo-interferencyjne, 69 archaiczno-innowacyjnych oraz 5 wspólnych z gwarami rdzennymi. To zbiór okazały, zważywszy na fakt, że ekscerpcji poddano 21 tekstów[40] (do 15 stron maszynopisu) napisanych przez ziemian oraz przedstawicieli inteligencji i przed drukiem poddanych w redakcji gazety korekcie językowej ukierunkowanej na eliminowanie naleciałości regionalnych.

Specyficzna leksyka rdzenna (archaiczno-innowacyjna wraz z gwarową) jest w nowelach liczniejsza niż słownictwo substratowo-interferencyjne. Stanowi 61% wszystkich osobliwości i potwierdza obserwowaną przez wielu badaczy konserwatywność kowieńskiej odmiany polszczyzny północnokresowej. Jednocześnie jednak w przypadku 18% jednostek rdzennych stwierdzono istnienie analogicznego odpowiednika w białoruskim lub rosyjskim (albo też w obu tych językach).

Wpływy obce zaznaczyły się w nowelach wyraziście. Mamy w ekscerpcie 42 jednostki substratowo-interferencyjne, stanowiące niemały odsetek materiału: 36%. W warstwie substratowej białorutenizmy zdecydowanie dominują nad lituanizmami (85%), w warstwie interferencyjnej nad lituanizmami wyraźnie przeważają rusycyzmy (80%). To naturalne w okresie, gdy litewski, na ogół słabo opanowany przez

[40] Ponadto w części ekscerpowanych nowel nie napotkaliśmy regionalizmów leksykalnych (nie uwzględniliśmy ich w *Wykazie skrótów źródeł*).

ludność polskojęzyczną, dopiero nabierał cech kodu prestiżowego, stając się językiem państwowym.

Odziaływanie rosyjskiego mogło być silniejsze, niż wskazują powyższe dane, ponieważ w przypadku 52% białorutenizmów substratowych stwierdzono istnienie analogicznych odpowiedników w tym języku.

Wykaz skrótów źródeł

CzRed – „Czytelnicy i Redakcja. Ogólny bilans konkursu" (1937).
DMS – „Dlaczego malują się nawet ładne niewiasty?" (Bej z Lechistanu, 1937).
HN – „Nie dla niej" (H., 1937).
MilN – „Na kondycji" (Milenisówna, 1937a).
MilNd – „Na kondycji" (Milenisówna, 1937b).
MinO – „Oberek" (Minkiewicz, 1937).
MonP – „Pani Michalina" (Montwiłł, 1937a).
MonPd – „Pani Michalina" (Montwiłł, 1937b).
MonS – „Samotność Wacławy" (Montwiłł, 1937c).
MonSd – „Samotność Wacławy" (Montwiłł, 1937d).
NikZ – „Z dni dzisiejszych" (Nike, 1937a).
NikZc – „Z dni dzisiejszych" (Nike, 1937b).
NikZcd – „Z dni dzisiejszych" (Nike, 1937c).
NikZd – „Z dni dzisiejszych" (Nike, 1937d).
NitW – „Wizja antyczna. W rocznicę ścięcia św. Jana Chrzciciela" (Nitika, 1937a).
NitWd – „Wizja antyczna. W rocznicę ścięcia św. Jana Chrzciciela" (Nitika, 1937b).
RawK – „Kłopoty swata" (Rawicz, 1937a).
RawKd – „Kłopoty swata" (Rawicz, 1937b).
RawKdd – „Kłopoty swata" (Rawicz, 1937c).
RawKdo – „Kłopoty swata" (Rawicz, 1937d).
SołP – „Pech" (Sołłokaj, 1937a).
SołPd – „Pech" (Sołłokaj, 1937b).
ZawZ – „Zemsta" (Zawisza, 1937).
ZetP – „Próba" (Zetes, 1937a).
ZetPd – „Próba" (Zetes, 1937b).
ZSyD – „Dzień Pana Piotra" (Z. S-y, 1937).

Wykaz skrótów słowników

BASRJ – *Большой академический словарь русского языка* (Горбачевич, 2004–2021).

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (Keinys, 1993).

DRLKŽ – *Didysis rusų-lietuvių kalbų žodynas dviem tomasis* (Lemchenas, 2011).

ESJPB – *Etymologiczny słownik języka polskiego* (Bańkowski, 2000).

ESWO – *Trzaski, Everta i Michalskiego encyklopedyczny słownik wyrazów obcych. Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienie pojęć, skróty, przysłowia, cytaty* (Lam, 1939).

LI – *Leksykon ilustrowany. Encyklopedia powszechna w jednym tomie* (Lam, 1933).

LLKŽ – *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas* (Vaitkevičiutė, 1994).

LLRKŽ-2 – *Lietuvių-rusų kalbų žodynas* (Lyberis, 1988).

LMRLKŽ – *Rusų-lietuvių kalbų žodynas* (Lemchenas & Macaitis, 1997).

NDRG – *Neues deutsch-russisches Grosswörterbuch in drei Bänden* (Dobrovol'skij, 2008).

PBS – *Польска-беларускі слоўнік* (Волкава & Авілава, 2004).

SGP – *Słownik gwar polskich* (Karłowicz, 1900–1911).

SIJP – *M. Arcta słownik ilustrowany języka polskiego* (Arct, 1929).

SJPD – *Słownik języka polskiego* (Doroszewski, 1958–1969).

SL – *Słownik języka polskiego* (Linde, 1994–1995).

SW – *Słownik języka polskiego* (Karłowicz i in., 1900–1927).

SWil – *Słownik języka polskiego* (Zdanowicz i in., 1861).

TSBLM – *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы* (Суднік & Крыўко, 2002).

TSŻRJ – *Толковый словарь живого великорусского языка* (Даль, 2002).

Bibliografia

Źródła

Bej z Lechistanu. (1937). Dlaczego malują się nawet ładne niewiasty? [DMS]. *Dzień Polski*, *1937*(59), 2–3.

Czytelnicy i Redakcja. Ogólny bilans konkursu [CzRed]. (1937). *Dzień Polski*, *1937*(51), 4.

H. (1937). Nie dla niej [HN]. *Dzień Polski*, *1937*(63), 2–3.

Lesz. (1937). Inne refleksje w związku z konkursem nowel. *Dzień Polski*, *1937*(72), 3.

Milenisówna, H. (1937a). Na kondycji [MilN]. *Dzień Polski*, *1937*(50), 2–3.

Milenisówna, H. (1937b). Na kondycji [MilNd]. *Dzień Polski*, *1937*(51), 2–5.

Minkiewicz, J. (1937). Oberek [MinO]. *Dzień Polski*, *1937*(49), 2–3.

Montwiłł, J. (1937a). Pani Michalina [MonP]. *Dzień Polski*, *1937*(52), 2–3.

Montwiłł, J. (1937b). Pani Michalina [MonPd]. *Dzień Polski*, *1937*(55), 2–3.

Montwiłł, J. (1937c). Samotność Wacławy [MonS]. *Dzień Polski*, *1937*(52), 2.

Montwiłł, J. (1937d). Samotność Wacławy [MonSd]. *Dzień Polski*, *1937*(53), 2–3.

Nike. (1937a). Z dni dzisiejszych [NikZ]. *Dzień Polski*, *1937*(78), 3–4.

Nike. (1937b). Z dni dzisiejszych [NikZc]. *Dzień Polski*, *1937*(79), 2–3.

Nike. (1937c). Z dni dzisiejszych [NikZcd]. *Dzień Polski*, *1937*(80), 2–3.

Nike. (1937d). Z dni dzisiejszych [NikZd]. *Dzień Polski*, *1937*(81), 2–3.

Nitika. (1937a). Wizja antyczna: W rocznicę ścięcia św. Jana Chrzciciela [NitW]. *Dzień Polski*, *1937*(56), 2–3.

Nitika, (1937b). Wizja antyczna: W rocznicę ścięcia św. Jana Chrzciciela [NitWd]. *Dzień Polski*, *1937*(57), 4–5.

Prus, B. (b.d.). *Faraon* (T. 1). Wolne Lektury. https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/faraon-tom-pierwszy.html

Rawicz. (1937a). Kłopoty swata [RawK]. *Dzień Polski*, *1937*(68), 2–3.

Rawicz. (1937b). Kłopoty swata [RawKd]. *Dzień Polski*, *1937*(69), 2–3.

Rawicz. (1937c). Kłopoty swata [RawKdd]. *Dzień Polski*, *1937*(70), 2–3.

Rawicz. (1937d). Kłopoty swata [RawKdo]. *Dzień Polski*, *1937*(71), 2–3.

Sołłokaj, S. (1937a). Pech [SołP]. *Dzień Polski*, *1937*(72), 2–3.

Sołłokaj, S. (1937b). Pech [SołPd]. *Dzień Polski*, *1937*(73), 2–3.

Zawisza, F. (1937). Zemsta [ZawZ]. *Dzień Polski*, *1937*(64), 2–3.

Zetes. (1937a). Próba [ZetP]. *Dzień Polski*, *1937*(60), 2–3.

Zetes. (1937b). Próba [ZetPd]. *Dzień Polski*, *1937*(61), 2–3.

Z. S-y. (1937). Dzień Pana Piotra [ZSyD]. *Dzień Polski*, *1937*(58), 2–3.

Literatura

Bednarczuk, L. (2017). Językowe pogranicza polszczyzny. *Gwary Dziś*, *9*, 85–158.

Buchowski, K. (1999). *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918–1940*. Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku.

Cybulski, M. (2003). Językowy obraz świata ziemianina kresowego z przełomu XIX i XX wieku we *Wspomnieniach z zamierzchłej przeszłości* Antoniego Kieniewicza. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, *47*, 5–40.

Geben, K. (2003). *Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie*. Dom Wydawniczy ELIPSA.

Grek-Pabisowa, I. (2009). Słownictwo kresowe w powieści Floriana Czarnyszewicza „Nadberezyńcy". *Acta Baltico-Slavica*, *33*, 205–228.

Handke, K. (1997a). O regionalizmie frekwencyjnym. W K. Handke (Red.), *Rozważania i analizy językoznawcze: Wybór prac wydany z okazji 65. urodzin Autorki* (ss. 241–246). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Handke, K. (1997b). Regionalizmy w korespondencji Elizy Orzeszkowej. W K. Handke (Red.), *Rozważania i analizy językoznawcze: Wybór prac wydany z okazji 65. urodzin Autorki* (ss. 247–257). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Jackiewicz, M. (1997). *Polskie życie kulturalne w Republice Litewskiej 1919–1940*. Wydawnictwo WSP w Olsztynie.

Karaś, H. (2002). *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Wydawnictwo Aušra.

Karaś, H. (2017). *Język polski pogranicza litewsko-łotewsko-białoruskiego w świetle frekwencji cech językowych*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Konczewska, K. (2018). Archaizmy leksykalne współczesnej polszczyzny grodzieńskiej (socjolektu szlacheckiego). W M. Pastuch & M. Siuciak (Red.), *Historia języka w XXI wieku: Stan i perspektywy* (ss. 355–367). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Konczewska, K. (2021). *Polacy i język polski na Grodzieńszczyźnie*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.

Koniusz, E. (2009). Sytuacja języka polskiego na Litwie na początku XX wieku w świetle powieści *Unia* Józefa Weyssenhoffa. *LingVaria*, *4*(2), 95–109.

Kurzowa, Z. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Kuzborska, E. (2012). *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie w kontekście międzynarodowych i ponadnarodowych standardów ich ochrony*. Wydawnictwo Sejmowe.

Lenkutis, F. (1930). Ludność polska w Litwie. *Polacy za Granicą*, *1*(1), 9–14.

Lewaszkiewicz, T. (2017). *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Łętowski, A. (1915). *Błędy nasze: Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*. Nakładem Księgarni Józ. Zawadzkiego w Wilnie.

Łossowski, P. (1991). *Polska – Litwa: Ostatnie sto lat*. Oskar.

Marszałek, M. (2006). *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie: Opis dyferencjalny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.

Mędelska, J. (2004). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979): T. 3. Lata 1960–1979*: *Cz. 2. Słownictwo, wyrazy*. Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej.

Mędelska, J. (2006). Regionalizmy frekwencyjne *in minus* w polszczyźnie północnokresowej początków XX w. (Na podstawie poradnika A. Łętowskiego). *Język Polski, 86*(3), 202–208.

Mędelska, J. (2009). Słownictwo północnokresowe odzwierciedlone w *Opowiadaniu z czasów wojny* (1919–1923). *LingVaria*, *4*(2), 111–121.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001–2002). Pokłosie językowe kowieńskiego konkursu na nowele. *Acta Baltico-Slavica*, *26*, 67–84.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2002). Porady językowe kowieńskiego „Dnia Polskiego". *Poradnik Językowy*, *2002*(4), 6–15.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2005). *Za murem: Polszczyzna wydawnictw publikowanych w Republice Litewskiej w latach 1919–1940 (na tle ogólnopolskim i północnokresowym): T. 1. Fonetyka, grafia*. Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2023). Rys regionalny we frazematyce nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego" (1936 r.). *Acta Baltico-Slavica*, *47*, Article 2960. http://doi.org/10.11649/abs.2960

naujakurys. (b.d.). W *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Pobrano 21 października 2022, z https://www.vle.lt/straipsnis/naujakurys/

Nowowiejski, B., & Kuryłowicz, B. (2020). *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północno-wschodniej*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Ostrówka, M. (2015). Teksty ze wsi Darwinieki oraz z Iłukszty na Łotwie z komentarzem językowym. *Acta Baltico-Slavica*, *39*, 219–237. https://doi.org/10.11649/abs.2015.021

Ostrówka, M., Golachowska, E., & Lieģeniece, L. (2020). *Pamiętnik dla dzieci* Heleny Masalskiej – świadectwo polszczyzny łotewskiej XX w. *Acta Baltico-Slavica*, *44*, 168–237. https://doi.org/10.11649/abs.2020.013

Reichan, J. (Red.). (1999). *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich"* (T. 1–2). Instytut Języka Polskiego PAN.

Rembiszewska, D. K., & Siatkowski, J. (2021). *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie: Studia wyrazowe*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Rieger, J. (2019). *Język polski na Kresach*. Wydawnictwo DiG.

Rieger, J., Masojć, I., & Rutkowska, K. (2006). *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*. Wydawnictwo DiG.

Sawaniewska-Mochowa, Z. (2002). *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX wieku (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juszkiewicza)*. Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.

Sicińska, K. (2018). Dylematy interpretacyjne badacza dawnej polszczyzny południowokresowej. W M. Pastuch & M. Siuciak (Red.), *Historia języka w XXI wieku: Stan i perspektywy* (ss. 415–435). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Wielhorski, W. (Oprac.). (1925). *Byt ludności polskiej w państwie litewskim w świetle dochodzenia jej praw przed Ligą Narodów*. Wydawnictwo Wileńskiego Biura Informacyjnego (WILBI).

Zielińska, A. (2002). *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej: Studium socjolingwistyczne*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Żebrowska, A. (2019). *Komarowszczyzna: Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. https://doi.org/10.14746/amup.9788323236955

Słowniki

Arct, M. (1929). *M. Arcta słownik ilustrowany języka polskiego* [SIJP] (3. wyd.). Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie.

Bańkowski, A. (2000). *Etymologiczny słownik języka polskiego* [ESJPB] (T. 1–2). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Dobrovoľskij, D. O. (Red.). (2008). *Neues deutsch-russisches Grosswörterbuch in drei Bänden* [NDRG]. AST Astrel.

Doroszewski, W. (Red.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego* [SJPD] (T. 1–11). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Jankowiak, M. (2017). *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. https://hdl.handle.net/20.500.12528/128

Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich* [SGP] (T. 1–6). Nakładem Akademii Umiejętności.

Karłowicz, J., Kryński, A. A., & Niedźwiedzki, W. (Red.). (1900–1927). *Słownik języka polskiego* [SW] (T. 1–8). Nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego.

Keinys, S. (Red.). (1993). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [DLKŽ]. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Lam, S. (Red.). (1933). *Leksykon ilustrowany. Encyklopedia powszechna w jednym tomie* [LI]. Nakładem Księgarni Wydawniczej Trzaski, Everta i Machalskiego.

Lam, S. (Red.). (1939). *Trzaski, Everta i Michalskiego encyklopedyczny słownik wyrazów obcych: Pochodzenie wyrazów, wymowa, objaśnienie pojęć, skróty, przysłowia, cytaty* [ESWO]. Nakładem Księgarni Wydawniczej Trzaski, Everta i Michalskiego.

Lemchenas, Ch. (2011). *Didysis rusų-lietuvių kalbų žodynas dviem tomasis* [DRLKŽ]. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Lemchenas, Ch., & Macaitis, J. (1997). *Rusų-lietuvių kalbų žodynas* [LMRLKŽ]. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Linde, S. B. (1994–1995). *Słownik języka polskiego* [SL] (T. 1–6). Wydawnictwo „Gutenberg-Print".

Lyberis, A. (1988). *Lietuvių-rusų kalbų žodynas* [LLRKŽ-2]. Mokslas.

Smułkowa, E. (Red.). (2011). *Brasławszczyzna – Pamięć i współczesność: T. 2. Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Vaitkevičiutė, V. (1994). *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas* [LLKŽ]. Mokslas.

Zdanowicz, A., Bohusz Szyszko, M., Filipowicz, J., Tomaszewicz, W., Czepieliński, F., Korotyński, W., & Trentowski, B. (1861). *Słownik języka polskiego* [SWil] (T. 1–2). Wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda.

Волкава, Я. В., & Авілава, В. Л. (2004). *Польска-беларускі слоўнік* [PBS]. Беларуская Энцыклапедыя.

Горбачевич, К. С. (Red.). (2004–2021). *Большой академический словарь русского языка* [BASRJ] (Т. 1–27). Наука.

Даль, В. И. (2002). *Толковый словарь живого великорусского языка* [TSŻRJ] (И. А. Бодуэн-де-Куртенэ, Red.; Т. 1–4). ОЛМА-ПРЕСС.

Суднік, М. Р., & Крыўко, М. Н. (Red.). (2002). *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы* [TSBLM]. БелЭн.

Bibliography (Transliteration)

Sources

Bej z Lechistanu. (1937). Dlaczego malują się nawet ładne niewiasty? [DMS]. *Dzień Polski*, *1937*(59), 2–3.

Czytelnicy i Redakcja. Ogólny bilans konkursu [CzRed]. (1937). *Dzień Polski*, *1937*(51), 4.

H. (1937). Nie dla niej [HN]. *Dzień Polski*, *1937*(63), 2–3.

Lesz. (1937). Inne refleksje w związku z konkursem nowel. *Dzień Polski*, *1937*(72), 3.

Milenisówna, H. (1937a). Na kondycji [MilN]. *Dzień Polski*, *1937*(50), 2–3.

Milenisówna, H. (1937b). Na kondycji [MilNd]. *Dzień Polski*, *1937*(51), 2–5.

Minkiewicz, J. (1937). Oberek [MinO]. *Dzień Polski*, *1937*(49), 2–3.

Montwiłł, J. (1937a). Pani Michalina [MonP]. *Dzień Polski*, *1937*(52), 2–3.

Montwiłł, J. (1937b). Pani Michalina [MonPd]. *Dzień Polski*, *1937*(55), 2–3.

Montwiłł, J. (1937c). Samotność Wacławy [MonS]. *Dzień Polski*, *1937*(52), 2.

Montwiłł, J. (1937d). Samotność Wacławy [MonSd]. *Dzień Polski*, *1937*(53), 2–3.

Nike. (1937a). Z dni dzisiejszych [NikZ]. *Dzień Polski*, *1937*(78), 3–4.

Nike. (1937b). Z dni dzisiejszych [NikZc]. *Dzień Polski*, *1937*(79), 2–3.

Nike. (1937c). Z dni dzisiejszych [NikZcd]. *Dzień Polski*, *1937*(80), 2–3.

Nike. (1937d). Z dni dzisiejszych [NikZd]. *Dzień Polski*, *1937*(81), 2–3.

Nitika. (1937a). Wizja antyczna: W rocznicę ścięcia św. Jana Chrzciciela [NitW]. *Dzień Polski*, *1937*(56), 2–3.

Nitika, (1937b). Wizja antyczna: W rocznicę ścięcia św. Jana Chrzciciela [NitWd]. *Dzień Polski*, *1937*(57), 4–5.

Prus, B. (n.d.). *Faraon* (Vol. 1). Wolne Lektury. https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/faraon-tom-pierwszy.html

Rawicz. (1937a). Kłopoty swata [RawK]. *Dzień Polski*, *1937*(68), 2–3.

Rawicz. (1937b). Kłopoty swata [RawKd]. *Dzień Polski*, *1937*(69), 2–3.

Rawicz. (1937c). Kłopoty swata [RawKdd]. *Dzień Polski*, *1937*(70), 2–3.

Rawicz. (1937d). Kłopoty swata [RawKdo]. *Dzień Polski*, *1937*(71), 2–3.

Sołłokaj, S. (1937a). Pech [SołP]. *Dzień Polski*, *1937*(72), 2–3.

Sołłokaj, S. (1937b). Pech [SołPd]. *Dzień Polski*, *1937*(73), 2–3.

Zawisza, F. (1937). Zemsta [ZawZ]. *Dzień Polski*, *1937*(64), 2–3.

Zetes. (1937a). Próba [ZetP]. *Dzień Polski*, *1937*(60), 2–3.

Zetes. (1937b). Próba [ZetPd]. *Dzień Polski*, *1937*(61), 2–3.

Z. S-y. (1937). Dzień Pana Piotra [ZSyD]. *Dzień Polski*, *1937*(58), 2–3.

Literature

Bednarczuk, L. (2017). Językowe pogranicza polszczyzny. *Gwary Dziś*, *9*, 85–158.

Buchowski, K. (1999). *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918–1940*. Instytut Historii Uniwersytetu w Białymstoku.

Cybulski, M. (2003). Językowy obraz świata ziemianina kresowego z przełomu XIX i XX wieku we *Wspomnieniach z zamierzchłej przeszłości* Antoniego Kieniewicza. *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, *47*, 5–40.

Geben, K. (2003). *Świadomość i kompetencja językowa a warstwy leksykalne w idiolektach młodzieży polskiego pochodzenia na Wileńszczyźnie*. Dom Wydawniczy ELIPSA.

Grek-Pabisowa, I. (2009). Słownictwo kresowe w powieści Floriana Czarnyszewicza "Nadberezyńcy". *Acta Baltico-Slavica*, *33*, 205–228.

Handke, K. (1997a). O regionalizmie frekwencyjnym. In K. Handke (Ed.), *Rozważania i analizy językoznawcze: Wybór prac wydany z okazji 65. urodzin Autorki* (pp. 241–246). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Handke, K. (1997b). Regionalizmy w korespondencji Elizy Orzeszkowej. In K. Handke (Ed.), *Rozważania i analizy językoznawcze: Wybór prac wydany z okazji 65. urodzin Autorki* (pp. 247–257). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Jackiewicz, M. (1997). *Polskie życie kulturalne w Republice Litewskiej 1919–1940*. Wydawnictwo WSP w Olsztynie.

Karaś, H. (2002). *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*. Wydawnictwo Aušra.

Karaś, H. (2017). *Język polski pogranicza litewsko-łotewsko-białoruskiego w świetle frekwencji cech językowych*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Konczewska, K. (2018). Archaizmy leksykalne współczesnej polszczyzny grodzieńskiej (socjolektu szlacheckiego). In M. Pastuch & M. Siuciak (Eds.), *Historia języka w XXI wieku: Stan i perspektywy* (pp. 355–367). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Konczewska, K. (2021). *Polacy i język polski na Grodzieńszczyźnie*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.

Koniusz, E. (2009). Sytuacja języka polskiego na Litwie na początku XX wieku w świetle powieści *Unia* Józefa Weyssenhoffa. *LingVaria*, *4*(2), 95–109.

Kurzowa, Z. (1993). *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Kuzborska, E. (2012). *Sytuacja prawna mniejszości narodowych na Litwie w kontekście międzynarodowych i ponadnarodowych standardów ich ochrony*. Wydawnictwo Sejmowe.

Lenkutis, F. (1930). Ludność polska w Litwie. *Polacy za Granicą*, *1*(1), 9–14.

Łętowski, A. (1915). *Błędy nasze: Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*. Nakładem Księgarni Józ. Zawadzkiego w Wilnie.

Lewaszkiewicz, T. (2017). *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Łossowski, P. (1991). *Polska – Litwa: Ostatnie sto lat*. Oskar.

Marszałek, M. (2006). *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie: Opis dyferencjalny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.

Mędelska, J. (2004). *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979): Vol. 3. Lata 1960–1979*: *Pt. 2. Słownictwo, wyrazy*. Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej.

Mędelska, J. (2006). Regionalizmy frekwencyjne in minus w polszczyźnie północnokresowej początków XX w. (Na podstawie poradnika A. Łętowskiego). *Język Polski, 86*(3), 202–208.

Mędelska, J. (2009). Słownictwo północnokresowe odzwierciedlone w *Opowiadaniu z czasów wojny* (1919–1923). *LingVaria*, *4*(2), 111–121.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2001–2002). Pokłosie językowe kowieńskiego konkursu na nowele. *Acta Baltico-Slavica*, *26*, 67–84.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2002). Porady językowe kowieńskiego "Dnia Polskiego". *Poradnik Językowy*, *2002*(4), 6–15.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2005). *Za murem: Polszczyzna wydawnictw publikowanych w Republice Litewskiej w latach 1919–1940 (na tle ogólnopolskim i północnokresowym): Vol. 1. Fonetyka, grafia*. Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej.

Mędelska, J., & Marszałek, M. (2023). Rys regionalny we frazematyce nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego "Dnia Polskiego" (1936). *Acta Baltico-Slavica*, *47*, Article 2960. http://doi.org/10.11649/abs.2960

naujakurys. (n.d.). In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Retrieved October 21, 2022, from https://www.vle.lt/straipsnis/naujakurys/

Nowowiejski, B., & Kuryłowicz, B. (2020). *Dziewiętnastowieczne słowniczki gwarowe z Polski północno-wschodniej*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Ostrówka, M. (2015). Teksty ze wsi Darwinieki oraz z Iłukszty na Łotwie z komentarzem językowym. *Acta Baltico-Slavica*, *39*, 219–237. https://doi.org/10.11649/abs.2015.021

Ostrówka, M., Golachowska, E., & Lieģeniece, L. (2020). *Pamiętnik dla dzieci* Heleny Masalskiej – świadectwo polszczyzny łotewskiej XX w. *Acta Baltico-Slavica*, *44*, 168–237. https://doi.org/10.11649/abs.2020.013

Reichan, J. (Ed.). (1999). *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki "Słownika gwar polskich"* (Vols. 1–2). Instytut Języka Polskiego PAN.

Rembiszewska, D. K., & Siatkowski, J. (2021). *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie: Studia wyrazowe*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

Rieger, J. (2019). *Język polski na Kresach*. Wydawnictwo DiG.

Rieger, J., Masojć, I., & Rutkowska, K. (2006). *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*. Wydawnictwo DiG.

Sawaniewska-Mochowa, Z. (2002). *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX wieku (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juszkiewicza)*. Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.

Sicińska, K. (2018). Dylematy interpretacyjne badacza dawnej polszczyzny południowokresowej. In M. Pastuch & M. Siuciak (Eds.), *Historia języka w XXI wieku: Stan i perspektywy* (pp. 415–435). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Wielhorski, W. (Ed.). (1925). *Byt ludności polskiej w państwie litewskim w świetle dochodzenia jej praw przed Ligą Narodów*. Wydawnictwo Wileńskiego Biura Informacyjnego (WILBI).

Żebrowska, A. (2019). *Komarowszczyzna: Język pogranicza białorusko-polsko-litewskiego*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. https://doi.org/10.14746/amup.9788323236955

Zielińska, A. (2002). *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej: Studium socjolingwistyczne*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Dictionaries

Arct, M. (1929). *M. Arcta słownik ilustrowany języka polskiego* [SIJP] (3rd ed.). Wydawnictwo M. Arcta w Warszawie.

Bańkowski, A. (2000). *Etymologiczny słownik języka polskiego* [ESJPB] (Vols. 1–2). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Dal′, V. I. (2002). *Tolkovyĭ slovar′ zhivogo velikorusskogo iazyka* [TSŻRJ] (I. A. Boduèn-de-Kurtenė, Ed.; Vols. 1–4). OLMA-PRESS.

Dobrovol′skij, D. O. (Ed.). (2008). *Neues deutsch-russisches Grosswörterbuch in drei Bänden* [NDRG]. AST Astrel.

Doroszewski, W. (Ed.). (1958–1969). *Słownik języka polskiego* [SJPD] (Vols. 1–11). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Gorbachevich, K. S. (Ed.). (2004–2021). *Bol′shoĭ akademicheskiĭ slovar′ russkogo iazyka* [BASRJ] (Vols. 1–27). Nauka.

Grek-Pabisowa, I., Ostrówka, M., & Jankowiak, M. (2017). *Słownik mówionej polszczyzny północnokresowej*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. https://hdl.handle.net/20.500.12528/128

Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich* [SGP] (Vols. 1–6). Nakładem Akademii Umiejętności.

Karłowicz, J., Kryński, A. A., & Niedźwiedzki, W. (Eds.). (1900–1927). *Słownik języka polskiego* [SW] (Vols. 1–8). Nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego.

Keinys, S. (Ed.). (1993). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [DLKŽ]. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Lam, S. (Ed.). (1933). *Leksykon ilustrowany*. *Encyklopedia powszechna w jednym tomie* [LI]. Nakładem Księgarni Wydawniczej Trzaski, Everta i Machalskiego.

Lam, S. (Ed.). (1939). *Trzaski*, *Everta i Michalskiego encyklopedyczny słownik wyrazów obcych: Pochodzenie wyrazów*, *wymowa*, *objaśnienie pojęć*, *skróty*, *przysłowia*, *cytaty* [ESWO]. Nakładem Księgarni Wydawniczej Trzaski, Everta i Michalskiego.

Lemchenas, Ch. (2011). *Didysis rusų-lietuvių kalbų žodynas dviem tomasis* [DRLKŽ]. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Lemchenas, Ch., & Macaitis, J. (1997). *Rusų-lietuvių kalbų žodynas* [LMRLKŽ]. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Linde, S. B. (1994–1995). *Słownik języka polskiego* [SL] (Vols. 1–6). Wydawnictwo "Gutenberg--Print".

Lyberis, A. (1988). *Lietuvių-rusų kalbų žodynas* [LLRKŽ-2]. Mokslas.

Smułkowa, E. (Ed.). (2011). *Brasławszczyzna – Pamięć i współczesność: Vol. 2. Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Sudnik, M. R., & Kryŭko, M. N. (Eds.). (2002). *Tlumachal'ny sloŭnik belaruskaĭ litaraturnaĭ movy* [TSBLM]. BelĖN.

Vaitkevičiutė, V. (1994). *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas* [LLKŽ]. Mokslas.

Volkava, IA. V., & Avilava, V. L. (2004). *Pol'ska-belaruski sloŭnik* [PBS]. Belaruskaia Ėntsyklapedyia.

Zdanowicz, A., Bohusz Szyszko, M., Filipowicz, J., Tomaszewicz, W., Czepieliński, F., Korotyński, W., & Trentowski, B. (1861). *Słownik języka polskiego* [SWil] (Vols. 1–2). Wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda.

Regionalność słownictwa nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego" (1936)

Streszczenie

Autorzy przedstawiają specyficzne słownictwo wyekscerpowane z 21 nowel nadesłanych na konkurs kowieńskiego „Dnia Polskiego" ogłoszony w roku 1936. Przed opublikowaniem nowele poddano korekcie językowej ukierunkowanej na wyeliminowanie naleciałości regionalnych. Ekscerpt składa się ze 116 osobliwych leksemów: 42 jednostek substratowo-interferencyjnych, 69 archaiczno-innowacyjnych oraz 5 wspólnych z gwarami rdzennymi. Leksyka rdzenna przeważa nad obcą, stanowi 61% wszystkich osobliwości i potwierdza konserwatywność kowieńskiej odmiany polszczyzny północnokresowej. Składa się na nią głównie leksyka nieaktualna (np. *żądnie, spokojność, najprzód*), a także innowacyjna (np. *moderny*) oraz występująca w gwarach rdzennych (np. *rozezłuć*). Część tego słownictwa ma wsparcie wschodniosłowiańskie, np. *kędy* czy *zrazu*. Wpływy obce zaznaczyły się w nowelach wyraziście, jednostki substratowo-interferencyjne stanowią 39% materiału. Jest to dawne słownictwo powstałe pod wpływem substratu białorusko-litewskiego i długotrwałego kontaktu z litewszczyzną i białoruszczyzną (27 jednostek, w tym 85% białorutenizmów, np. *odryna*, i 15% lituanizmów, np. *pagaluk*) oraz nowsze interferencje z litewskiego i rosyjskiego (15 jednostek, w tym 80% rusycyzmów, np. *germaniec*, i 20% lituanizmów, np. *naujakur*).

Słowa kluczowe: słownictwo nowel kowieńskich; leksyka substratowo-interferencyjna; warstwa archaiczna; innowacje lokalne

Regionality of the Vocabulary of Novellas Submitted to a Competition Organised by the Kaunas Daily *Dzień Polski* (1936)

Abstract

This article presents specific vocabulary excerpted from twenty-one novellas submitted to the competition announced in 1936 by *Dzień Polski* [The Polish Day], a Polish daily issued in Kaunas. Prior to publication, the novellas were edited with the aim of eliminating regional accretions. The excerpts include 116 peculiar lexemes: 42 substrate-interference items, 69 archaic innovative units, and 5 that are shared with indigenous dialects. Native lexis outweighs foreign lexis; it constitutes 61% of all peculiarities and confirms the conservative nature of the Kaunas variety of Polish in Northern Kresy. It consists mainly of archaic lexis (e.g. *żądnie*, *spokojność*, *najprzód*), as well as innovative lexis (e.g. *moderny*) and lexis found in indigenous dialects (e.g. *rozezłuć*). Some of this vocabulary has East Slavic support, e.g. *kędy* or *zrazu*. Foreign influences are clearly evident in the novellas: substrate-interference items account for 39% of the material. This is old vocabulary formed under the influence of the Belarusian-Lithuanian substrate and long-term contact with Lithuanian and Belarusian (27 units: 85% Belarusianisms, e.g. *odryna*, and 15% Lithuanianisms, e.g. *pagaluk*) and more recent interference from Lithuanian and Russian (15 units: 80% Russianisms, e.g. *germaniec*, and 20% Lithuanianisms, e.g. *naujakur*).

Keywords: vocabulary of Kaunas novellas; substrate-interference lexis; archaic layer; local innovations

Prof. dr hab. Jolanta Mędelska, Full Professor; Faculty of Linguistics, Kazimierz Wielki University, Bydgoszcz; head of the Department of Language Contact Studies; PhD – 1987, Nicolaus Copernicus University in Toruń; habilitation in Slavic Linguistics – 1994, Nicolaus Copernicus University in Toruń; full professorship – 2002; author and co-author of 14 books, about 200 scholarly articles and reviews; co-editor of 6 collective volumes. Research interests: contrastive analysis of translations, bilingual lexicography, Northern Borderland Polish, the Soviet Polish language, the Soviet German language, phrasematics.

Bibliography (selected): *Zaimek w polsko-rosyjskiej konfrontacji przekładowej* [The pronoun in Polish-Russian contrastive analysis of translations], Bydgoszcz 1992; *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku* [The Polish language in Lithuania in the ninth decade of the twentieth century], Bydgoszcz 1993; *Język*

polskiej prasy wileńskiej (*1945–1979*) [The language of the Polish press in Vilnius (1945–1979)], vol. 1–3, Bydgoszcz 1999–2004; (with M. Marszałek), *Za murem. Polszczyzna wydawnictw publikowanych w Republice Litewskiej w latach 1919–1940* (*na tle ogólnopolskim i północnokresowym*) [Beyond the wall: The Polish of publications issued in the Republic of Lithuania in 1919–1940 (against the background of general Polish and Northern Borderland Polish)], vol. 1: *Fonetyka, grafia* [Phonetics, graphy], Bydgoszcz 2005; (with M. Cieszkowski, M. Jankowiak-Rutkowska and M. Sobczak), *Sowietyzacja języka Niemców rosyjskich w latach 20. i 30. XX wieku* [Sovietisation of the language of Russian Germans in the 1920s and 1930s], vol. 1: *Losy Niemców rosyjskich i stan ich języka* (*do 1941 roku*) [The fate of Russian Germans and the state of their language (until 1941)], parts 1–2, Bydgoszcz 2017.

Dr hab. Marek Marszałek, Associate Professor; Faculty of Linguistics, Kazimierz Wielki University, Bydgoszcz; head of the Department of Translation Studies; PhD – 1992, Rostov State University, Russia; habilitation in Slavic Linguistics – 2007, University of Gdańsk; author and co-author of 7 books, over 110 scholarly articles and reviews; co-editor of 4 collective volumes. Research interests: translation studies, contrastive analysis of translations, bilingual lexicography, Northern Borderland Polish, modern Russian, Russian dialectology.

Bibliography (selected): *Проблемы перевода донских диалектизмов на польский язык* [The issues of translating Don dialectisms into the Polish language], Bydgoszcz 1999; *Dondialektismen in einem allgemeinen russisch-deutschen Wörterbuch* [Don dialectisms in a general Russian-German dictionary], Warszawa (Warsaw) 2001; (with J. Mędelska), *Za murem. Polszczyzna wydawnictw publikowanych w Republice Litewskiej w latach 1919–1940* (*na tle ogólnopolskim i północnokresowym*) [Beyond the wall: The Polish of publications issued in the Republic of Lithuania in 1919–1940 (against the background of general Polish and Northern Borderland Polish)], vol. 1: *Fonetyka, grafia* [Phonetics, graphy], Bydgoszcz 2005; *Słownictwo wydawnictw książkowych drukowanych na radzieckiej Litwie. Opis dyferencjalny* [Vocabulary of book publications printed in Soviet Lithuania: A differential description], Bydgoszcz 2006; Z radzieckiej kuchni północnokresowej. Unifikujące oddziaływanie języka rosyjskiego na polską, litewską i białoruską frazematykę kulinarną [From the Soviet cuisine of the Northern Borderlands: The unification influence of Russian on the Polish, Lithuanian, and Belarusian culinary phrasematics], *Poradnik Językowy* 9, Warszawa (Warsaw) 2022, 48–61.

Correspondence: Jolanta Mędelska, Kazimierz Wielki University, Bydgoszcz, e-mail: jolantamedelska@gmail.com; Marek Marszałek, Kazimierz Wielki University, Bydgoszcz, e-mail: marmarsz@ukw.edu.pl

Support of the work: This work was supported by core funding for the statutory activity of J. Mędelska and M. Marszałek (Faculty of Linguistics, Kazimierz Wielki University).

Authors' contribution: JM and MM are responsible for the concept of the study and collecting the examples. Both authors participated in drafting the manuscript.

Competing interests: Both authors are reviewers of this journal, but they have not reviewed any texts in this volume.

Publication history: Received: 2023-02-17; Accepted: 2023-05-30; Published: 2023-12-31.